

KADIN HAKLARI MERKEZİ

gündemi

25 KASIM

Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü

İSTANBUL BAROSU
KADIN HAKLARI MERKEZİ

İstanbul Barosu Dergisi Eki

İSTANBUL BAROSU KADIN HAKLARI MERKEZİ

25 Kasım Yayını

İstiklal Cd. Orhan Adli Apaydın Sk.

No:2 Beyoğlu / İstanbul

Tel: 0212 393 07 00

Sahibi

İstanbul Barosu adına Baro Başkanı
Av. Prof. Dr. İbrahim Özden KABOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Av. Hürrem Sönmez

Baskı

Ege Reklam ve Basım Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.

Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No: 4 / 1

347047 Ataşehir-İstanbul

Tel: (0216) 470 44 70 Fax: (0216) 472 84 05

www.egebasim.com.tr

matbaa sertifika no: 45604

Kasım 2025

İSTANBUL BAROSU
KADIN HAKLARI MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete Karşı Hukukun ve Mücadelenin Yanındayız! <i>Av. Rukiye Leyla SÜREN</i>	3
Sunuş <i>İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi Yürütme Kurulu</i>	5
Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Kavramı ve Aihm’in Nahide Opuz Kararı Üzerine Bir İnceleme <i>Av. Meryem AĞAR</i>	8
Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Görünmeyen Bir Tahakküm Alanı <i>Av. Yağmur BİRDAL</i>	13
Cinsel Şiddete N.Ç. Davası Yargılama Sürecinden Bakmak: Onur Kırıcı Muamele <i>Av. Ekin BALTAŞ</i>	22
Kadın İşçilere Yönelik Şiddet: Görünen Emegın Görünmeyen Yüzü <i>Av. Devrim AVCI</i>	36
Kadınların Adalete Erişimi <i>Av. Semra ARCAN GÖKÇEN</i>	45
“Cinsel İstismar Suçu”nda CMK 236/2’nin İhlali: Kız Çocuklarının İkincil Örselenmesi Üzerine Hukuki Bir Değerlendirme <i>Av. Sıla ÇAMUR</i>	53
6284 Yaşatır! <i>Av. Özlem ÖZKAN</i>	61

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDETE KARŞI HUKUKUN VE MÜCADELENİN YANINDAYIZ!

*Av. Rukiye Leyla SÜREN
İstanbul Barosu Başkan Yardımcısı*

İstanbul Barosu Kadın Hakları Komisyonu 8 Mart 1995 yılında kurulmuş, Kadın Hakları Uygulama Merkezi olarak hak mücadelesinde önemli bir yer edinmiş, 11.01.2007 tarihinde İstanbul Barosu Yönetim Kurulu kararıyla Kadın Hakları Merkezi olarak faaliyetlerine devam etmeye başlamıştır. O tarihten bu yana Merkezimiz, yalnızca İstanbul'da değil, Türkiye'nin her yerinde kadınlarla birlikte yan yana durarak hak arama mücadelesini kararlılıkla sürdürmüştür.

İstanbul Barosu olarak 2024 yılında Beyoğlu sınırları içinde getirilen yasağa karşı açtığımız davada, İstanbul 12. İdare Mahkemesi söz konusu yasağı hukuka aykırı bularak iptal etmiştir. Mahkeme, kararında somut bir tehlike ortaya konulmadığını ve mekân seçme özgürlüğünün keyfi biçimde sınırlandığını açıkça ifade etmiştir. Böylece kadınların gündelik yaşamda maruz bırakıldığı şiddete, 25 Kasım ve 8 Mart tarihlerinde bir de kolluk şiddetinin eklendiği; sokakların ve kamusal alanın kadınlara fiilen yasaklandığı bir tablo ortaya çıkmıştır. Baromuzun girişimiyle sağlanan iptal kararı, yıllardır tekrarlanan Valilik yasaklarının yetkinin kötüye kullanımını niteliğinde olduğunu ve Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine, ayrıca 34. maddede güvence altına alınan barışçıl toplanma hakkına açıkça aykırılık teşkil ettiğini göstermektedir.

Ülkemizde kadınlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin giderek ağırlaşan etkileri nedeniyle başta yaşam hakkı olmak üzere temel haklarını kullanabilmek, kendilerini gerçekleştirebilmek ve var olabilmek için mücadele etmektedir. Buna rağmen sorumlu kamu

makamları, yükümlülüklerini yerine getirmek yerine, kadın mücadelesinin uzun yıllara yayılan kazanımlarından biri olan İstanbul Sözleşmesi'nden tek bir kişinin imzasıyla çekilerek kadınların aleyhine olan süreci derinleştirmiştir.

Kadınların yaşam hakları ve eşit yurttaşlık talepleri açık bir tehlike altındadır. Bu gerçeğin bilinciyle, mücadelemizi ülkenin her yerinde kararlılıkla sürdüreceğiz. Kadınlar; yaşam haklarını koruyabildikleri, eşit şekilde temsil edildikleri ve kaynakların adil biçimde paylaşıldığı laik ve demokratik bir cumhuriyet düzeni içinde var olabileceklerdir.

İstanbul Barosu, tüm organlarıyla ve özellikle Kadın Hakları Merkezi ile kadınların bu haklı mücadelesinde yan yana durmaya devam edecektir. Başta Anayasa ve uluslararası sözleşmeler olmak üzere hukuka uyulması yönündeki taleplerimizi her platformda dile getirmeyi sürdüreceğiz. Anayasa'nın gereklerini yerine getirmeyenlerin, yeni bir anayasal düzen inşa etmeye yönelik tasarrufları hukuken ve demokratik açıdan meşruiyet sorunu taşımaktadır. İstanbul Sözleşmesi'nden bir gecede çekilme kararını olağanlaştıran zihniyetin bugün 6284 sayılı Kanun'a yönelttiği tehdit de bunun en güncel göstergesidir.

İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi olarak; kadınların ve LG-BTİ+'ların yaşam haklarını savunmak için, ülkede yaşanan tüm baskıcı uygulamalara rağmen sözümüzü söylemeye, üretmeye ve mücadele etmeye devam ediyoruz.

Kuruluş sürecinde stajyer avukat olarak yer aldığım ve bugün Kadın Hakları Merkezi Bülteni'nde meslektaşlarımla birlikte emek vermeye devam ettiğim bu çalışmada yer almak benim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Kapsamlı bültene katkı sunan tüm meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. ■

SUNUŞ

25 Kasım'ın kökleri, 1960 yılında Dominik Cumhuriyeti'nde diktatörlüğe karşı yürüttükleri mücadele nedeniyle katledilen üç kız kardeş, Mirabal Kardeşler'e uzanır. Birleşmiş Milletler'in 1999 yılında bu tarihi "*Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü*" olarak ilan etmesi, kadınlara ve kız çocuklarına yönelen şiddetin bireysel bir mesele değil; toplumsal ve politik bir eşitsizlik düzeninin sonucu olduğunu bir kez daha hatırlamamıza vesile olur. Aynı zamanda bu gün, kadınların yıllardır sürdürdüğü mücadelenin sesini büyüttüğümüz bir gündür.

İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi olarak hazırladığımız bu bülten, yalnızca hukuki değerlendirmelerden oluşmamakta; kadınların yaşam hakkını, özgürlüğünü, bedensel bütünlüğünü ve adalete erişimini merkeze alan; kadın mücadelesinin birikimiyle hukuki analizi buluşturan ortak bir söz üretme çabasını yansıtmaktadır. Bültenin içeriği, kadına yönelik şiddetle mücadelenin yalnızca ceza hukuku veya medeni hukukla sınırlanamayacağını; şiddetin ekonomik, toplumsal, kültürel, sınıfsal ve cinsel boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınması gerektiğini açıkça göstermektedir. Kadına yönelik şiddet, ev içinden başlayıp kamusal alana yayılan; devletin hem önleme, hem koruma, hem kovuşturma hem de politika geliştirme yükümlülüklerini içeren çok katmanlı bir insan hakları sorunudur.

Bu bültende yer alan yazılar; ev içi şiddetin hukuki boyutundan ekonomik şiddetin görünmeyen mekanizmalarına, cinsel şiddetten emek alanında kadınların maruz kaldığı şiddet türlerine; kız çocuklarının yargı süreçlerinde karşılaştığı ikincil örselenmeden

kadınların adalete erişimde yaşadığı yapısal engellere kadar geniş bir çerçeve sunmaktadır. Her bir metin, şiddetin yalnızca görünür biçimlerini değil; ekonomik bağımlılık, güvencesizlik, cinsiyetçi yargı pratiği, mobbing ve işyerinde taciz gibi çoğu zaman görünmez kılınan boyutlarını da ortaya koymaktadır.

Bu bülteni hazırlarken, kadın mücadelesinin yıllar boyunca oluşturduğu bilgiye, kavramlara ve mücadele pratiğine duyduğumuz saygıyı özellikle vurgulamak isteriz. Kadına yönelik şiddetle mücadelede kullanılan terimler, hukuk literatürü ile kadın örgütlerinin kullandığı dil arasında zaman zaman farklılık gösterebilmektedir. İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi olarak bu farklılıkları, müdahale edilmesi gereken bir çelişki olarak değil; kadın mücadelesinin çoğulcu, dinamik ve dönüşen yapısının doğal bir sonucu olarak değerlendiriyoruz. Bu nedenle kavramsal tercihlerde tek bir tanıımı dayatmaksızın kadın örgütlerinin ürettiği kavram setlerini ve hak savunuculuğunun çeşitliliğini gözetiyoruz.

Gerçek şu ki, kadınların yaşadığı şiddetin adı ya da biçimi değişse dahi kaynağı aynıdır: toplumsal cinsiyet eşitsizliği. Bu eşitsizlikle mücadele, yalnızca yasal düzenlemelerin varlığıyla değil; bu düzenlemelerin uygulanmasıyla, koruyucu mekanizmaların işler hale gelmesiyle ve toplumsal dönüşüm iradesiyle mümkündür. Devletin yükümlülüklerini yerine getirmesi, şiddete maruz kalan kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi ve şiddetsiz bir yaşamın her alanda güvence altına alınması esastır.

İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi olarak, hem hukukun koruyucu gücünü hem de kadın dayanışmasının dönüştürücü etkisini önemsiyoruz. 6284 sayılı Kanun'dan İstanbul Sözleşmesi'nin ilke setine, AİHM içtihadından kadınların yaşam hakkını savunan mücadele pratiklerine kadar tüm kazanımların yaşatılması, korunması ve güçlendirilmesi gerekliliğini bir kez daha vurguluyo-

ruz. Bu bülteni; şiddetsiz bir yaşam hakkı için mücadele eden tüm kadınlara, adalete erişme çabası sırasında yeniden örselenen kız çocuklarına, evde, işyerinde, sokakta ve kamusal yaşamın her alanında eşitsizlikle karşılaşan bütün kadınlara ithaf ediyoruz.

Yaşam hakkımızın, özgürlüğümüzün ve eşitliğimizin güvence altına alındığı bir dünya umuduyla. ■

İstanbul Barosu
Kadın Hakları Merkezi

KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET KAVRAMI ve AİHM'İN NAHİDE OPUZ KARARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Av. Meryem AĞAR

Kadına yönelik şiddet; genel olarak kadınların kadın kimliğine sahip olmalarından dolayı maruz kaldıkları fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik şiddet gibi şiddet türlerinin tümünü kapsayan bir insan hakları sorunudur. Aile kavramı da genel olarak, bir erkek ve kadının evlenmesiyle ortaya çıkan, anne-baba ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimi şeklinde tanımlanabilir. İstanbul Sözleşmesi'nde aile içi şiddet kavramına açıkça vurgu yapılmış ve evlilik dışı ilişkileri de kapsayarak şöyle oldukça geniş bir tanımlama yapılmıştır: “*Aile içi şiddet*”, eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgahı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır.”

Aile içi şiddet, kadınların en çok maruz kaldığı ve yine en çok yalnız bırakıldığı şiddet şeklidir. Kadına yönelik aile içi şiddetin kaynağına bakarken aile kurumunun ataerkil bir yapı olduğunu da görmek gerekir. Evlilik birliğiyle birlikte kadın eş, erkek eşin hakimiyetine girer; kapsamlı ve politik bir değerlendirme yaparak baktığımızda burada bir özel mülkiyet ilişkisi doğduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aile içi şiddetin kamu görevlileri tarafından “*müdahale gerektirmeyen özel bir mesele*” olarak görülmesi ve kadınların şiddete terk edilip yalnız bırakılması da bunu doğrular niteliktedir. Yine aile içinde sistematik şiddetle bir başına mücadele etmeye çalışan kadın ve çocuklar yok sayılırken aynı aile örneğinin devlet ve toplum tarafından “*kutsal*” ilan edilmesi de ailenin patriyarkal bir kurum oluşuna başka bir örnektir. Aile içi şiddet, özel

alan-kamusal alan ikiliğinin bilinçli bir şekilde yanlış yorumlanarak özel alana müdahale edilemeyeceği düşüncesiyle görünmez kılınırken; aile içerisinde var olan kadının insan hakları da, ailenin kutsal olduğu inancıyla gerek devlet gerek toplum tarafından arka plana atılarak yok sayılmaktadır.

Ailenin temelde patriyarkal yapının bir parçası olduğu hususunu bir kenara bırakarak pozitif hukuka göre bir inceleme yapacak olursak; devlet, toplumu oluşturan aile kurumunu ne kadar korumakla mükellefse aile içerisindeki bireylerin ve eşlerin eşitliğini ve güvenliğini de sağlamakla mükelleftir. Zira Anayasa'nın 41. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında *"Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar."* denmiştir. Ancak görüyoruz ki kadın kimliği, "aile" adı altında türlü sömürüye, baskıya, şiddete maruz kalırken devlet tarafından da erkek kimliğinin yanında yok sayılıyor. Her gün tekrar tekrar şahit oluyoruz; kadınlar en çok aile içinde, en yakınları tarafından şiddete maruz kalıyor. Boşanmak istediği için şiddete maruz kalan ve öldürülen kadınların sayısı da bir hayli fazla. Aile içi eril şiddete maruz kalan kadın ve çocuklar için devlet gerekli politikaları izlemiyor, önlemleri almıyor; kamu görevlileri aile içi şiddeti görmezden gelip kadınların şikayetlerini dikkate almıyor; aile içi şiddet bu anlamda tamamen görünmez kılınmış oluyor.

Burada İstanbul Sözleşmesi'nin doğmasına ve Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından mahkum edilmesine neden olan, Türkiye'de devletin aile içi şiddet konusundaki kayıtsızlığının çok iyi bir örneği olan Nahide Opuz davasından bahsetmek yerinde olacaktır. Nahide Opuz bir erkekle evliydi ve bu erkek tarafından kendisi ve annesi aile içi şiddete maruz kalı-

yordu, Nahide Opuz kendisi ve annesinin hayatının tehdit altında olmasından dolayı defalarca yetkili mercilere başvurursa da gerekli cezalar verilmeyip önlemler alınmadığından yıllarca süren sistematik şiddet sonrasında Nahide Opuz'un annesi evli olduğu erkek tarafından öldürüldü. Annesinin öldürülmesinin ardından AİHM'e başvuran Nahide Opuz; annesi ve kendisinin can güvenliğinin sağlanmadığını, ölüm tehditlerine rağmen yetkili makamların tamamen pasif kaldığını ve bu konuda hiçbir koruyucu önlemin alınmadığını, hatta yetkili makamların birçok kez kendisini ve annesini fail aleyhindeki şikâyetlerini geri çekmeye ikna etmeye çalıştıklarını ve kendisi ile annesini fail erkeğin merhametine bıraktıklarını öne sürmüştür. AİHM de başvuru doğrultusunda Türkiye'nin Nahide Opuz'un annesinin AİHS 2. maddesi anlamı dahilindeki yaşam hakkını koruma yönündeki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğine ve yaşam hakkının ihlal edildiğine, aynı zamanda, devlet makamlarının başvuru Nahide Opuz'un kişisel bütünlüğüne kocası tarafından yöneltilen ciddi ihlallere karşı etkili caydırıcılık biçiminde koruma tedbirleri alamamasının sonucu olarak, işkence yasağı kapsamındaki AİHS 3. maddesine yönelik bir ihlal bulunduğu hükmetmiştir. Yine Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri ile birlikte ele alındığında ayrımcılık yasağı kapsamındaki 14. maddeye yönelik bir ihlal de bulunduğu sonucuna varılmıştır. Kararda *"Türkiye'deki genel ve ayrımcı yargı pasifliğinin, kasıtlı biçimde olmasa da, esasen kadınları etkilediği, başvuru ve annesi tarafından maruz kalınan şiddetin, kadına yönelik ayrımcılığın bir biçimini oluşturan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olarak görülebileceği, hükümet tarafından son yıllarda gerçekleştirilen reformlara rağmen, somut davada olduğu gibi, yargı sisteminin genel duyarsızlığı ve saldırganların yararlandığı muafiyetler, aile içi şiddet konusunu ele alan uygun adımların atılması konusunda yeterli kararlılığın bulunmadığına delalet ettiği"* ifade edilerek Türkiye,

AIHS m. 2 m.3 ve m.14 ‘ü ihlal ettiği gerekçesiyle tazminata mahkum edilmiştir. (AIHM, Opuz v. Türkiye, Başvuru No.33401/02, 09 Haziran 2009)

AIHM, Türkiye’nin aile içi şiddetle mücadeleyle yönelik reformlar gerçekleştirdiğini ancak erkek ile kadın arasındaki ayrımcılığın yalnızca mevzuattan kaynaklanmayıp daha ziyade “*yerel makamların, kadınların aile içi şiddeti bildirdiklerinde karakollarda gördükleri muamele ve mağdurlara etkili koruma sağlamak konusunda yargının pasifliği gibi davranışlarını içeren genel yaklaşımından*” kaynaklandığını da Opuz kararında ifade etmiştir. Yine kararda “*mahkemelerin tedbir kararlarına acil bir adım değil, bir tür boşanma işlemi muamelesi yaptığı, sıra saldırganlara yönelik olarak tedbir kararlarının uygulanmasına geldiğinde, polis memurlarının olumsuz tavrı nedeniyle sık sık gecikmeler yaşandığı ve mahkemelerin töre, gelenek veya namus nedeniyle cezalarda indirim yapması sebebiyle aile içi şiddet faillerinin caydırıcı cezalar almadığı*” şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’de hala güncelliğini koruyan bir sorun olan; mağdur kadınların kolluk kuvvetine şiddeti bildirmek için başvurduğunda polis memurlarının bunu “*aile içi bir mesele*” olarak görerek örtbas etmeleri, kadını eve dönmeye ikna etmeye çalışmaları ve mağdur kadınla fail erkek arasında bir nevi “*arabuluculuk*” görevine soyunmaları da AIHM kararında yer bulmuştur. AIHM’in tüm bu tespitleri Türkiye devleti için hala önemini korumaktadır.

AIHM Opuz-Türkiye kararıyla, Türkiye’deki yargı sistemini ayrımcı olarak değerlendirmiş ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet nedeniyle ilk kez bir devleti mahkum etmiştir. Bu karar Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleyle İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin veya bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi’nin doğmasına neden olmuştur. Türkiye bu

sözleşmeyi 11 Mayıs 2011 yılında İstanbul'da imzalayarak ilk imzacısı olmuştur ancak 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile sözleşme feshedilmiştir.

Kadın cinayetleri ve aile içi şiddet Türkiye'de her geçen gün son hızıyla varlığını sürdürmeye devam ederken 2021 yılında Türkiye, Nahide Opuz davası ile ilişkilendirdiğimiz İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmiştir. Kadına şiddet rakamlarının oldukça yüksek olduğu, oysa çoğu kadının şiddeti dahi bildiremediği bir ülkede, Nahide Opuz ve annesinin maruz kaldığı hak ihlallerinin onlarca-sına başka kadınlar da maruz kalmaya devam ederken, AIHM'in Opuz-Türkiye kararında yaptığı değerlendirmeler hala güncelliğini korurken böyle bir adım atılmasının kabulü mümkün değildir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu çekilme kararı, kadınların insan haklarına, temelde yaşam hakkına, adalete erişim gücüne yönelik geri dönüşü oldukça zor bir gerilemedir. Tüm bu değerlendirmeler toplamında, AIHM'in Nahide Opuz kararı, Türkiye'de aile içi şiddet kavramının münferit olmayıp bireysel bir trajediden kaynaklanmadığını, sistematik olduğunu, bir insan hakları sorunu olduğunu doğrulamıştır; buna karşın Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı, devletin kadına şiddetle mücadelede pozitif yükümlülüğünü gerçekleştirme iradesinin bulunmadığının büyük bir örneği olmuştur. ■

KADINA YÖNELİK EKONOMİK ŞİDDET: GÖRÜNMEYEN BİR TAHAKKÜM ALANI

Av. Yağmur BİRDAL

Tarih boyunca üretim ve emeğin temel taşıyıcısı olan kadınlar, bugün dünyadaki işlerin yaklaşık %66'sını üstlenmelerine rağmen, küresel gelirin yalnızca %10'una ve dünya malvarlığının ise yalnızca %1'ine sahiptir. Bu tablo, tesadüfi bir gelir dağılımı sorununu değil, doğrudan kadın yoksulluğunun yapısal niteliğine işaret etmektedir. Kadınların emeği görünmez kılınırken gelir, mülkiyet ve ekonomik kararlara katılım haklarının sistematik biçimde sınırlandırılması, yoksulluğu kadınlar açısından süreklileştiren bir güç ilişkisi yaratmaktadır. Tam da bu noktada kadın yoksulluğu, sadece sosyal bir eşitsizlik değil, kadına yönelik ekonomik şiddetin hem sonucu hem de aracı olarak okunmalıdır. Ekonomik kaynaklara erişimin engellenmesi, kadının geçim olanakları üzerinde kurulan kontrol ve bağımlılık ilişkileri, şiddetin diğer türlerini de besleyen kapsamlı bir ekonomik tahakküm rejimi üretmektedir.

Kadına yönelik ekonomik şiddet, etkileri zamana yayılan ve kadınların yaşamlarını uzun vadede derinden dönüştüren bir şiddet biçimidir. Bu çalışmada ekonomik şiddet, kadınların toplumsal konumları, ekonomik bağımlılıkları veya siyasal açıdan kırılganlıkları üzerinden onların geçim kaynakları üzerinde baskı kuran davranış örüntüleri olarak ele alınmaktadır. Kadının kendi geliri-ne, birikimine, mülkiyet hakkına, sosyal desteklere veya istihdam olanaklarına erişiminin kısıtlanması; elde ettiği gelirin bilgisi ya da rızası dışında kullanılması; ekonomik yaptırım tehdidi veya maddi ödül vaadiyle kararlarının yönlendirilmesi, bu bağlamda ekonomik şiddet kapsamında değerlendirilebilecek eylem ve ihmallere örnek teşkil etmektedir. Bu tür müdahaleler, kadının yalnızca bugünkü yaşam standardını değil, geleceğini planlama ve özerk bir

hayat kurma kapasitesini de doğrudan aşındırmaktadır.

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE)'ne göre ekonomik şiddet; kadınlara yönelik şiddetin yaygın bir biçimi olarak, “*bir kişiye ekonomik zarar veren her tür eylem veya davranış*” şeklinde tanımlıyor. Kadınların gelire, mülkiyete, kredi, sosyal yardım ve istihdama erişimlerinin sınırlanması, eşi, ailesi ve devlet tarafından ekonomik anlamda bakıma muhtaç olarak görülmeleri, kadınlar bakımından sadece ev içi alandaki güç ilişkilerini değil, kadınların şiddet döngüsünden çıkabilmelerini derinden etkilemektedir. Ekonomik olarak bağımlı olan veya ekonomik olarak cezalandırılan kadınlar için şiddet içeren ilişkiden ayrılmak çok daha riskli ve maliyetli olmaktadır. Bu nedenle ekonomik şiddet, kadınların hem özerklik hakkına yönelik bir saldırı, hem de diğer şiddet biçimlerini mümkün ve sürdürülebilir kılan bir zemin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik şiddetin kadınların yaşamları üzerindeki bu derin etkisine karşın, kavramın hem politika belgelerinde hem de akademik literatürde görece geç görünür hâle geldiği görülmektedir. Kadınların yoksullaştırılması ve ekonomik bağımlılığının şiddetle iç içe geçmiş yapısına rağmen, ekonomik şiddetin neyin içine dâhil olduğu, nasıl ölçüleceği ve hangi göstergelerle izleneceği konusunda tam bir uzlaşının henüz sağlanamamış olması dikkat çekicidir. Nitekim Surviving Economic Abuse (SEA) tarafından 2022 yılında yayımlanan “*Ekonomik İstismar: Küresel Bir Perspektif*” raporunda, küresel ölçekte bütünlüklü bir veri setinin bulunmamasının önemli nedenlerinden birinin, ekonomik şiddetin tanımı üzerinde uzlaşılabilmesi olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Bu görünmezlik, kadına yönelik ekonomik şiddetin tam olarak neyi kapsadığını ve diğer şiddet biçimleriyle nasıl iç içe geçtiğini yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. İzleyen bölümde ekonomik

şiddete ilişkin temel kavramsal yaklaşımlar özetlenecektir.

Ekonomik Şiddet Üzerine

Akademik Yazında Kavramsal Yaklaşımlar

Kadına yönelik ekonomik şiddet üzerine gelişen akademik yazın, bu şiddet türünü ortak bazı eksenler etrafında tartışmakla birlikte, tanım ve kapsam bakımından hâlâ tam anlamıyla bütünlüklü bir çerçeve sunmamaktadır. Çalışmaların önemli bir kısmı ekonomik şiddeti, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin özgül bir boyutu olarak konumlandırmakta; odağa kadının ekonomik kaynakları edinme, kullanma ve sürdürme imkânı üzerinde kurulan sistematik müdahaleleri yerleştirmektedir. Böylece konu, yalnızca ev içi gelir paylaşımındaki adaletsizlikten ibaret görülmeyp, kadının ekonomik özerkliğini aşındıran bir güç ve kontrol ilişkisi olarak kavranmaktadır. Bu çalışmada “*ekonomik şiddet*” şemsiye bir kavram olarak kullanılmakla birlikte, özellikle yakın partner şiddetine odaklanan akademik yazında çoğu zaman “*ekonomik istismar*” (*economic abuse*) teriminin tercih edildiği görülmektedir.

Ekonomik istismar, genel olarak failin kadının ekonomik güvenliğini zayıflatan ve onu ekonomik bakımdan kendisine bağımlı kılan davranışlar bütünü olarak tanımlanır. Burada temel ölçüt, kadının kendi geçimini sağlayabilme kapasitesine yönelik müdahaledir: Kendi kazandığı paraya erişememesi, banka hesapları ve kredi araçları üzerinde söz hakkının fiilen ortadan kaldırılması, ortak mülkiyet hakkında bilgiye ulaşamaması ya da finansal kararlardan sistematik biçimde dışlanması gibi pratikler bu kapsamda değerlendirilir.

Ekonomik şiddeti daha analitik biçimde çözümlenmek amacıyla geliştirilen ölççekler(Scale of Economic Abuse [SEA] ve bu ölççeğin sonraki versiyonları), özellikle yakın partner şiddetine odaklanan çalışmalarda, ekonomik istismarı çoğunlukla üç ana boyutta

ele alır: ekonomik kontrol (economic control), ekonomik sömürü (economic exploitation) ve istihdam sabotajı (employment sabotage). Bu üçlü ayrım, bütün literatür için tek bir standart oluşturmakla birlikte, ekonomik şiddetin somut davranış örüntüleri üzerinden incelenmesinde yaygın başvuru noktalarından biri haline gelmiştir.

Ekonomik kontrol, gelir ve harcamalar üzerinde tek taraflı söz sahibi olmayı; temel ihtiyaçların karşılanmasını bir baskı aracına dönüştürmeyi ve gündelik finansal kararları sıkı denetime tabi kılmayı içerir. Kadının bankacılık işlemlerine erişiminin engellenmesi, harcamalarının ayrıntılı şekilde sorgulanması ya da temel ihtiyaçlar için bile sürekli onay almak zorunda bırakılması bu boyuta örnektir.

Ekonomik sömürü, kadının mevcut veya potansiyel ekonomik kaynaklarının - maaş, kıdem tazminatı, miras, kredi imkânları vb. - onun rızası dışında tüketilmesini, riske atılmasını ya da borçlandırma yoluyla kontrol altına alınmasını ifade eder. Kadının haberi olmadan kredi çekmek, faturaları ödemeyerek kredi siciline zarar vermek veya malvarlığını hileli işlemlerle üzerine geçirmek gibi pratikler, uzun vadede kadının finansal güvenliğini ciddi biçimde zedeler.

İstihdam sabotajı ise kadının eğitim almasını, iş bulmasını veya mevcut işini sürdürmesini engelleyen; çalışma yaşamını istikrarsızlaştıran müdahaleleri kapsar. Çalışmayı “yasaklamak”, işyerinde huzursuzluk yaratmak, işe gidiş için gerekli ulaşım ya da çocuk bakımını bilinçli biçimde sağlamamak gibi davranışlar, kadının ücretli emek piyasasına katılımını fiilen imkânsız ya da son derece kırılğan hale getirir.

Bu model, ekonomik şiddetin yalnızca “*para vermeme*” ya da “*ev ekonomisini kötü yönetme*” meselesi olmadığını; kadının hem

bugünkü geçim olanaklarını hem de geleceğini planlama kapasitesini hedef alan, süreklilik taşıyan bir süreç olduğunu görünür kılar. Son dönem çalışmalar, bu süreçlerin yalnızca finansal sonuçlar üretmediğini; zihinsel ve fiziksel sağlık, iş yaşamına katılım, ebeveynlik pratikleri ve genel yaşam kalitesi üzerinde de belirgin olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Böylece ekonomik şiddet, metnin giriş bölümünde vurgulanan kadın yoksulluğu ile şiddet döngüsü arasındaki bağı somutlaştıran temel halkalardan biri olarak belirginleşmektedir.

Hukukî Dayanaklar

Kadına yönelik ekonomik şiddet, uluslararası insan hakları belgelerinde uzun süre ayrı bir kategori olarak adlandırılmamış, çoğunlukla fiziksel ve psikolojik şiddetin ekonomik sonuçları içinde örtük biçimde ele alınmıştır. 1993 tarihli BM Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi'nde şiddet; kadına fiziksel, cinsel ve psikolojik zarar veya acı veren eylemler olarak tanımlanmakta, *“kaynaklardan mahrum bırakma”* ve *“hizmetlere erişimin engellenmesi”* gibi pratikler bu şemsiyenin altında düşünülmektedir. DSÖ ve benzeri kuruluşların raporlarında da ekonomik şiddet çoğu zaman, yakın partner şiddetinin sağlık, gelir kaybı, hukuki masraf ve üretkenlik kaybı gibi dolaylı ekonomik etkileri üzerinden görünür kılınmıştır. Buna karşılık UNECE ve DSÖ'nün bazı bölgesel raporlarında ekonomik şiddet; ortak kaynaklara erişimde eşitsiz kontrol, paraya, istihdama veya eğitime erişimin engellenmesi gibi davranışları içeren ayrı bir şiddet türü olarak tanımlanmaya başlanmıştır; EIGE ise ekonomik şiddeti, *“bir kişiye ekonomik zarar veren, malvarlığına, mali kaynaklara ve istihdama erişimi kısıtlayan veya nafaka gibi yükümlülüklerin yerine getirilmemesini içeren her türlü eylem ve davranış”* şeklinde kavramsallaştırarak bu alana daha sistematik bir zemin kazandırmıştır. Böylece ekonomik

şiddet, kadınların ekonomik özerkliğini hedef alan, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı bağımsız bir şiddet biçimi olarak uluslararası metinlerde giderek daha açık biçimde yer bulmaya başlamıştır.

AİHS, CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi ekonomik şiddetin hukukî çerçevesinin temel taşlarını oluşturmaktadır. AİHS doğrudan “*kadına yönelik şiddet*”ten söz etmese de, yaşam hakkı, kötü muamelelerin yasaklanması, özel ve aile hayatına saygı, ayrımcılık yasağı gibi maddeleriyle, ekonomik şiddet dâhil her türlü cinsiyete dayalı şiddetin bir hak ihlali olarak ele alınmasına imkân verir; Opuz/Türkiye kararı da devletin aile içi şiddete karşı koruma yükümlülüğünü yerine getirmemesinin ayrımcılık ve kötü muamele yasağı kapsamında ihlal sayılabileceğini göstermiştir. CEDAW, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı -siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda- yasaklamakta; istihdama erişim, eşit ücret, terfi, eğitim ve kırsal kesimde çalışan kadınların hakları gibi başlıklarda tarafa devletlere pozitif yükümlülükler yüklemektedir. Genel Tavsiyeler ve İhtiyari Protokol ile birlikte okunduğunda, ekonomik şiddet; kadınların eğitim, istihdam, mülkiyet ve sosyal güvenlik haklarına yönelik sistematik müdahalelerin bir parçası olarak bu çerçevenin içine yerleşmektedir. İstanbul Sözleşmesi ise kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti tanımlarken “*ekonomik zarar*”ı açıkça saymakta; taraf devletlere kadınların ekonomik güçlenmesini destekleyen politikalar geliştirme, şiddete maruz kalanlara barınma, maddi yardım ve istihdam desteği sağlama gibi yükümlülükler getirerek ekonomik şiddeti adı konmuş bir şiddet türü haline getirmektedir. Türkiye sözleşmeden çekilmiş olsa da, hem 6284 sayılı Kanun’un hazırlanışında hem de ekonomik şiddetin kavramsal düzeyde tanınmasında bu metnin belirleyici etkisi açıktır.

Türkiye bakımından kadına yönelik ekonomik şiddetin hukukî zemini, bir yandan **Anayasa ve taraf olunan uluslararası sözleş-**

meler, diğer yandan da **Medeni Kanun, İş Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve 6284 sayılı Kanun** etrafında şekillenmektedir. Anayasa'nın insan haklarına saygılı sosyal devlet ilkesi, eşitlik ve ayrımcılık yasağı, aile hayatının ve kişiliğin korunmasına ilişkin hükümleri; kadınların ekonomik hayata eşit katılımını güvence altına alan temel normatif çerçeveyi oluşturur. Anayasa m. 10'da yer alan eşitlik ilkesi ve ve eşitliği fiilen sağlamaya yönelik özel önlemleri öngören düzenlemeler, işgücü piyasasında ve sosyal politikalarda kadınların lehine özel tedbirlerin alınmasını meşrulaştırırken; m. 90, AİHS ve CEDAW gibi sözleşmeleri iç hukukta doğrudan uygulanabilir ve kanunlarla çatıştığında öncelikli hale getirir. Medeni Kanun'da evlilik birliğinin eşitlik temelinde yönetilmesi, evlilik giderlerine katkı, aile konutu üzerinde tasarruf sınırlamaları, nafaka ve mal rejimi hükümleri; hem evlilik içinde hem de boşanma sonrasında kadınların yoksullaşmasını ve ekonomik şiddet yoluyla baskı altına alınmasını sınırlamayı hedefler. İş Kanunu'ndaki eşit davranma ilkesi, eşit işe eşit ücret, hamilelik ve doğum süreci nedeniyle işten çıkarma yasağı gibi hükümler ise iş yaşamındaki ekonomik ayrımcılığa karşı bir koruma çerçevesi sunar. Türk Ceza Kanunu'nda doğrudan "*ekonomik şiddet*"ten söz edilmese de miras hakkından zorla feragat, malvarlığına zarar verme, hırsızlık, çalışma özgürlüğünün engellenmesi gibi suç tipleri, ekonomik şiddet içeren davranışların cezai yaptırıma konu olmasını mümkün kılar.

Bu tablo içinde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, ekonomik şiddeti de kapsayan özel bir koruma rejimi getirmesi bakımından ayrı bir yere sahiptir. Kanun, şiddeti fiziksel, cinsel ve psikolojik boyutlarının yanı sıra ekonomik boyutuyla da tanımlamakta; şiddete maruz bırakılan veya bırakılma tehlikesi bulunan kadın ve çocuklar için barınma, geçici maddi yardım, nafaka, müşterek konuta tahsis, kimlik ve adres bilgilerinin gizlenmesi, çalışma yaşamına katılımın destek-

lenmesi gibi koruyucu ve önleyici tedbirler öngörmektedir. Bu tedbirler, özellikle ekonomik şiddete maruz bırakılan kadınların şiddet döngüsünden çıkışında gelir güvencesi, barınma ve istihdam gibi kilit alanlarda devlet yükümlülüğünü somutlaştırır. Bununla birlikte, sığınakların yetersizliği, bakım hizmetlerinin sınırlılığı, kreş desteğinin istihdama katılım koşuluna bağlanması, arabuluculuk/“barıştırma” pratikleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair kavramsal boşluklar, uygulamada önemli sorun alanları olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla mevcut hukukî çerçeve, ekonomik şiddeti tanıyan ve ona karşı başvuru imkânları sağlayan önemli araçlar sunmakla birlikte; tanımın netleşmesi, göstergelerin güçlendirilmesi, delillendirme ve yaptırım mekanizmalarının etkinleştirilmesi, sosyal politika ile hukuk arasındaki bağın güçlendirilmesi yönünde hâlâ ciddi bir geliştirme potansiyeli barındırmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kadına yönelik ekonomik şiddet, kadınların emek süreçlerine yoğun katılımına rağmen gelir, mülkiyet ve ekonomik kararlara eşit erişememesinin hem nedeni hem de sonucudur. Ekonomik kontrol, ekonomik sömürü ve istihdam sabotajı gibi biçimlerde ortaya çıkan bu şiddet, yalnızca eş ya da partnerin bireysel davranışlarından ibaret değildir; bakım emeğinin kadınlara yüklenmesi, eğitim ve istihdama erişimdeki eşitsizlikler, mülkiyet ve miras hakkının fiilen kullanılamaması gibi yapısal mekanizmalarla iç içe geçmektedir.

Uluslararası belgeler ve Türkiye’deki hukukî düzenlemeler ekonomik şiddeti giderek daha fazla görünür kılsa da kavramın sınırları, göstergeleri ve veri üretimi hâlâ parçalı ve eksiktir. Ekonomik şiddetin çoğu zaman “*aile içi geçimsizlik*” veya “*mali anlaşmazlık*” olarak adlandırılması, hem ölçülmesini hem de hukukî ve kurumsal müdahaleyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, ekonomik şiddetin

tanımını netleştiren, kapsamını ve sonuçlarını ortaya koyan, toplumsal cinsiyet duyarlı araştırmaların ve düzenli veri sistemlerinin güçlendirilmesi temel bir ihtiyaçtır.

Ekonomik şiddetle etkili mücadele için eş zamanlı olarak:

Kavram ve ölçüm düzeyinde, ekonomik şiddeti açıkça tanımlayan, ekonomik kontrol, sömürü ve istihdam sabotajını içeren göstergelerin geliştirilmesi,

Hukukî düzeyde, uluslararası normlar ile Anayasa, Medenî Kanun, İş Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve 6284 sayılı Kanun'un ekonomik şiddeti merkeze alan bir yorum ve uygulamayla güçlendirilmesi,

Politika düzeyinde ise kadınların eğitime ve nitelikli istihdama erişimini, sosyal güvenlik ve bakım hizmetlerinden yararlanmasını, ücretsiz hukuki ve ekonomik danışmanlığa ulaşımını destekleyen bütüncül programların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Ekonomik şiddetin görünür kılınması, ölçülmesi ve önlenmesine yönelik her adım, yalnızca bireysel şiddet deneyimlerini azaltmakla kalmayacak; kadınların ekonomik özerkliğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmenin de vazgeçilmez bir parçası olacaktır. ■

KAYNAKÇA

BEŞPINAR, F. Umut / BEŞPINAR, Zeynep : Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Kavramlar, Mevcut Durum ve Öneriler, Community & Physician / Toplum ve Hekim, C.39, S.6, 2024.

KARAKAYA, H. : Kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğunu besleyen unsurlar, Turkish Studies, C.15, S.1, 2020, s.307-325.

CİNSEL ŞİDDETE N.Ç. DAVASI
YARGILAMA SÜRECİNDEN BAKMAK:
ONUR KIRICI MUAMELE

Av. Ekin BALTAŞ

Cinsel şiddet, kadınların ve kız çocuklarının bedensel bütünlüğüne yönelen bir saldırı olmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ürettiği güç ilişkilerinin en görünür ve en yıkıcı biçimlerinden biridir. Hukuken “*cinsel taciz*”, “*cinsel saldırı*”, ve “*cinsel istismar*” gibi teknik ayrımlarla tanımlanan bu şiddet biçimi, gerçekte kadınların ve kız çocuklarının bedenleri, yaşamları ve iradeleri üzerinde kurulan sistematik bir tahakküm mekanizmasının parçasıdır. Cinsel şiddet; kadınların rızasına ilişkin kategorik ayrımlar yaratılmasına hizmet eden, ekonomik bağımlılık araçsallaştırılarak saldırıyı görünmez kılan, şiddete uğrayanı suçla ya da “*ahlaka*” ilişkin kategorilere yerleştiren, kadınların cinsel yaşamlarını yargılayarak failerin sorumluluğunu görünmez kılan bir kültürel, hukuki ve politik iklimin ürünüdür. Bu nedenle cinsel şiddet yalnızca fiilin kendisiyle değil; sonrasında yürütülen yargı süreçleri, şiddete maruz bırakılanlara yöneltilen sorular, kullanılan dil, delil toplama yöntemleri ve failden yana işleyen cezasızlık pratikleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Cinsel şiddetin yapısal niteliği, cinsel şiddetten hayatta kalan kadınların ve kız çocuklarının adalete erişim sürecinde yaşadıkları ikincil örselenmenin de bu sistemin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir.

N.Ç. davası, tam da bu yapısal şiddeti görünür kılan örneklerden biridir. Henüz 13 yaşında bir kız çocuğunun onlarca yetişkin erkek tarafından sistematik biçimde cinsel istismara maruz bırakıldığı bu dosyada, yargı süreci boyunca korunması gereken bir çocuk yerine, davranışları, geçmişi ve “*rıza*”sı sorgulanan biri olarak konumlandırılması; buna karşılık failerin iyi hâl indirimi, cezasızlık

ve şüpheden yararlanma zeminine yerleştirilmesi dikkat çekicidir. Bu süreç, cinsel şiddetin yalnızca suçun işlendiği anda değil, yargının kendisinin de kadınlara ve kız çocuklarına yönelik onur kırıcı muamelenin failine dönüştüğü bir alan olarak işlediğini göstermektedir.

2002 yılında Mardin’de, o tarihte 13 yaşında olan N.Ç.’nin, iki kişi tarafından aralarında asker, bürokrat, memur, muhtar gibi kamu görevlilerinin de bulunduğu otuzdan fazla erkeğin para karşılığı cinsel istismara maruz bırakılmak üzere pazarlanan ve sistematik biçimde sömürüldüğü ortaya çıktı. Açılan davada otuz iki kişi yargılandı. Mardin 1. Ağır Ceza Mahkemesi’nin 23 Şubat 2003’teki ilk duruşmasında gizlilik kararı verilerek kadın örgütlerinin duruşmayı izlemesinin önüne geçilse de N.Ç.’nin ailesinin vekaletname verdiği örgütler, kadın ve insan hakları savunucuları davanın hukuki sorumluluğunu üstlendi. 23 Mayıs 2003 tarihli ikinci duruşmaya dek tutuklu sanıklar tahliye edildi; yargılama toplam yedi yıl altı ay sürdü. 28 Eylül 2010 tarihindeki otuz beşinci duruşmada hüküm verilen dosyada: delil yetersizliğine dayanılarak üç sanığın beraatine, diğer erkek sanıklar hakkında ise 765 Sayılı eski TCK’nun² 414. maddesinin 1. fıkrasındaki “ırza geçme” suçu nedeniyle duruşmadaki iyi hallerini göz önüne alıp 1/6 oranında indirim yaparak bir yıl dört ay ile beş yıl arasında değişen hapis

1 https://www.academia.edu/6577762/N_%C3%87_Davas%C4%B1_Tecav%C3%BCZe_Raz%C4%B1_Olmak_ve_Kad%C4%Bınlar%C4%Bın_Ahlak%C4%B1 kaynağından kısa versiyonu alınan Esra Demir Gürsel, “N.Ç. Davası: Tecavüze Razı Olmak ve Kadınların Ahlakı” isimli makalenin, N.Ç. davasının Türkiye’nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nden doğan yükümlülükleriyle de bağlantılı olarak incelendiği daha uzun versiyonu Prof. Dr. Mehmet Akad’a Armağan, Ed.: Bihtherin Dinçol vd., İstanbul: Der Yayınları, 2012, ss. 337-361. içinde yer almaktadır.

2 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 13.11.2004 günlü, 25642 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, 4.11.2004 günlü, 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’un 12. maddesinin (b) bendi uyarınca 1.6.2005 günü itibariyle yürürlükten kaldırılmıştır.

cezalarına hükmetti. Hükmedilen cezalarda 414. maddenin 2. Fıkrası olan “suçun cebir, şiddet veya tehdit yoluyla işlenmesi halinde verilecek cezanın on yıldan daha az olmaması gerektiği” hükmü yerine dolaylı gerekçeler yaratılarak 1. fıkraya olan “her kim 15 yaşını bitirmiyen bir küçüğün ırzına geçerse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkum olur” hükmünün uygulanması Adli Tıp Kurumu’nun 28 Mayıs 2003 tarihli raporuna dayanılarak N.Ç.’nin kendi rızasıyla ve para kazanmak amacıyla erkeklerle ilişkiye girdiği kabulüne dayandırıldı.

Bu tarihten sonra N.Ç.’nin avukatları tarafından Yerel Mahkeme kararına karşı dosya Yargıtay’a taşındı. Yargıtay 14. Ceza Dairesi’nin kararında³ N.Ç.’nin rızasının bulunduğu kabulü devam etti; kararda bozulan tek nokta 765 Sy. TCK’nın 417. maddesinde yer alan “suçun birden fazla kişi tarafından işlenmesi halinde verilen cezanın yarı oranında artırılacağı” hükmünün tartışılmamış olmasıydı. Dosya Yerel Mahkemece tekrar görüldü, 16 Ocak 2013 tarihinde verilen kararda yalnızca 765 Sy. TCK’nın 417. maddesi gereğince sanıklara verilen cezaların artırıldı; yerel mahkeme bir kez daha cinsel istismarlarda N.Ç.’nin rızası bulunduğu hükmetti.

15 Mart 2011’de N.Ç. ve avukatları 12 Mayıs 2004’e kadar N.Ç. ‘ye yargılamanın hiçbir aşamasında sosyal hizmet uzmanı, psikolog ya da başka herhangi bir uzman eşlik etmediğini, N.Ç.’nin yaş tespiti ve cinsel istismara bağlı izlerin tespiti için defalarca kez muayene edildiğini, duruşmalarda sanıklarla yüz yüze gelmeye, yaşadıklarını ayrıntılı olarak anlatmaya zorlandığını ileri sürerek tüm yargılama sürecine ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuruda bulundu. Başvuruda N.Ç.’nin Avrupa İnsan Hak-

ları Sözleşmesi'nin⁴ 3. maddesi olan insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yasağının, 6. Maddesi olan adil yargılanma hakkının, 8. Maddesi olan özel hayata saygı hakkının, 13. maddesi olan etkili başvuru hakkının ve 14. maddesi olan ayrımcılık yasağının ihlal edildiği öne sürüldü.

AİHS 3. Madde: İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele Yasağı

Bugüne dek 3. madde kapsamında yapılan değerlendirmelerde kullanılan temel ölçütler yalnızca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. madde metninden değil işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı ceza ve muamele yasağının uygulanması sırasında uygulanan komisyon kararları ve AİHM'in içtihatlarından çıkmıştır. Mahkemeye göre, bir ceza veya muamele, korku ve şiddetli üzüntü yaratıyor, utanma ve aşağılanma duygusuna neden oluyor, kişinin fiziksel ve moral direncini kırıyorsa onur kırıcı; kasıtlı, fiziksel ve zihinsel acı veriyor ve psikolojik bir tahribata yol açıyorsa, insanlık dışı sayılmaktadır. Kişinin kasıtlı olarak çok ciddi ve zalimane, insanlık dışı muameleye maruz bırakılması ise işkence olarak tanımlanmaktadır. Onur kırıcı ceza ve muamele, 3. madde kapsamında en hafif ihlali oluşturan tanımdır; ancak işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamelenin kesin sınırları olmamakla birlikte, esas olarak kişide yarattığı etki göz önüne alınmaktadır. Mahkemeye göre bir muamelenin “*insanlık dışı*” olarak kabul edilmesinin iki temel unsurunun; kasıtlı ve devamlı olması ile bedensel yaralanmaya veya yoğun fiziksel/ruhsal eziyete yol açmasıdır Tomasi v. Fransa⁵ kararında Mahkeme şöyle demiştir; “*Şikâyet konusu filler başvuru-*

4 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Bundan sonra AİHS olarak anılacaktır) 04.11.1950 tarihinde Roma'da kabul edilmiştir. Yürürlüğe giriş tarihi 03.09.1953'tür. Türkiye Sözleşmeyi, 04.11.1950 tarihinde imzalamış ve 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanun ile onaylamıştır.

5 Tomasi / Fransa kararı; AİHM, Başvuru No: 12850/87, 27/08/1992 tarihli karar

da korku, ıstırap ve aşağılanma duyguları uyandırarak, kendisi için onur kırıcı ve alçaltıcı olmuş ve muhtemelen fiziksel ve ruhsal direncini kırmıştır. Bu nedenle Mahkeme, söz konusu muameleyi insanlık dışı ve onur kırıcı kılan yeterince ciddi unsurların bulunduğunu tespit etmiştir (bkz. yukarıda belirtilen İrlanda-Birleşik Krallık davası kararı, s. 66-67, paragraf 167 ve yukarıda belirtilen Tomasi davası kararı, s. 42, paragraf 115).”

İnsanlık dışı ve onur kırıcı muameleye ilişkin bir Mahkemenin durumun özgül koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğine değinilen Dikme / Türkiye⁶ kararında şöyle denmiştir; “Mahkeme’nin evvelce de saptadığı gibi, yukarıdaki maddede belirtilen ‘şiddet’ kıstası, 3. Madde’nin işletilebilmesi için gerekli olan ‘asgari şiddet’ kıstası gibi, eşyanın tabiatına uygun olarak görecelidir ve muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri ve bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve genel sağlık durumu gibi, davanın tüm koşullarına bağlıdır(bkz. diğer kararların yanı sıra, yukarıda belirtilen Labita kararı , paragraf 120).”

Kararlarda ekseriyetle ve istikrarlı şekilde görülen husus “onur kırıcı” olarak nitelenen eylemlerin fiziksel müdahalelerin dahil olduğu eylemler olmasıdır. Sözleşmenin 3. maddesi kapsamında verilen kararlar ve 3. madde yasağına ilişkin hazırlanan yayınlar çoğunlukla bu hakkın ihlaline ilişkin kolluk ve cezaevi muamelelerine yoğunlaşmakta, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yasağının yargılama süreçlerinde nasıl ihlal edilebileceğine ilişkin oldukça az örnek bulunmaktadır.

Gilles Dutertre tarafından hazırlanan “Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesi Kararlarından Örnekler” adlı çalışmada⁷ 3. madde ihlalinin yargılama sürecinde de yer alabileceğine ilişkin V / Birleşik Krallık⁸ kararına değinmiştir. Bu davada reşit değilken işlediği bir suç nedeniyle yetişkinlerin yargılandığı mahkemede yargılanarak hüküm giyen başvuru V’nin yargılandığı bir mahkemede aleni yargılama usulleri, davanın süresi, on iki yetişkinden oluşan jüri, duruşma salonunun yerleşim planı, medyanın ve izleyicilerin hazır bulunuşu, kendisini mahkemeye götüren araca alenen saldırılması ve kimliğinin açıklanması gibi bir dizi vakanın toplu etkisinin diğer hususlarla birleşmesi sonucunda Mahkeme 3. madde-nin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Kararda şöyle denmiştir: *“Mahkeme yapılan muameleyi, diğer hususların yanı sıra, taammüt unsuru taşınması, uzun saatler boyunca sürdürülmesi ve fiili bedensel yaralanmaya veya yoğun fiziksel ve ruhsal ezaya yol açması nedeniyle hem ‘insanlık dışı’ olarak, hem de mağdurlarda korku, ıstırap ve aşağılık duygusu uyandırarak onların onurunu kıran ve aşağılayan nitelikte olması nedeniyle ‘onur kırıcı’ olarak değerlendirmiştir. Bir cezanın ve bununla ilintili muamele-nin ‘insanlık dışı’ veya ‘onur kırıcı’ olması için, yol açtığı acı veya aşağılanma duygusunun her durumda herhangi bir meşru muamele veya cezalandırmanın kaçınılmaz olarak yol açtığı acı veya aşağılanma duygusunu aşan boyutta olması gerekir (a.g.e.). Söz konusu muamelenin amacının mağduru aşağılamak ve onurunu kırmak olup olmadığı konusu, dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur (bkz. örneğin, Raninen-Finlandiya davası, 16 Aralık 1977 tarihli karar, Reports 1997-VIII, s. 2821-2822, paragraf 55). Ancak, böyle bir amacın bulunmayışı, 3. Madde’nin ihlali olgusunu kesin olarak ortadan kaldırmaz.”*

7 Gilles Dutertre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Kasım 2003, Almanya

8 V./ Birleşik Krallık kararı, AIHM Başvuru No. 24888/94, 16 Aralık 1999 tarihli karar

N.Ç. / TÜRKİYE KARARI

Mahkeme 09.02.2021 tarihinde verdiği kararda N.Ç.’nin yedi yıl altı ay süren, otuz beş duruşmada sona eren yargılama sürecini ve burada maruz kaldığı muameleyi ayrıntılı olarak incelemiştir. A başlığında “*yargılama süresince başvurusunun korunmasını*” ele almış⁹, N.Ç.’ye sosyal hizmet uzmanı veya psikolog eşlik etmesinin sağlanmadığını, ikincil mağduriyete karşı korunmadığını, başvurusunun duruşmalar boyunca sanıklarla yüz yüze getirildiğini ve yargılamaya faydası olmadığı halde cinsel istismara ilişkin canlandırma yapıldığını vurgulayarak ve N.Ç.’nin günün sonunda acı çekmesini önleyecek hiçbir tedbir alınmadığını, başvurusunun yaş tespiti ve cinsel istismar izleri için on defa tıbbi muayeneye tabi tutulduğunu, sanıkların saldırganlığıyla baş başa bırakıldığını belirtmiştir. Sonuç olarak Mahkeme N.Ç.’ye yönelik 3. madde kapsamında “*işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yaşadığını*” ve 8. madde kapsamındaki “*özel hayatın gizliliği*” hakkının ihlal edildiğine karar vermiş, ayrımcılık yasağı ise zaman aşımı nedeniyle incelenmemiştir. AİHM aynı zamanda kararında N.Ç.’nin rızasının yargılama boyunca tartışılmasına ve rızasına dayanılarak kurulan hükme ilişkin “*(...) bu tür davalarda soruşturma ve sonuçları, her şeyden önce rızanın yokluğu üzerinde durmalıdır*” diyerek eleştirmiştir.

Bu haliyle karar, ihlal kararı verilen 3. madde kapsamı ve değiştirilen kararlar göz önüne alındığında yargı mensuplarının kasıtlı olarak N.Ç.’nin onurunu kırmak ve aşağılamak amacıyla hareket ettiğini doğrulamaktadır.

Cinsel istismara maruz bırakılan bir kız çocuğunun, önemli ve “*saygın*” pozisyonlara sahip erkekler karşısında yalnızlaştırılması,

aşağılanması ve ruhsal direncine yapılan sistematik saldırı yargıçların mesleki yeterliliği veya kişisel özelliklerinden değil, yargının açıkça sahip olduğu eril karakterden ve cinsel şiddete ilişkin kökleşmiş tutumundan ileri gelmektedir. Cinsel şiddet kadınlar üzerinde sistematik bir baskı biçimidir; yargı önünde cinsel şiddetten hayatta kalanlara uygulanan muamele de bunun bir parçasıdır. Birçok dava dosyasında hayatta kalan kişinin rızası tartışılmakta, şiddeti kanıtlanması için gerekli ölçütler sayılmakta, cinsel şiddet karşısında vermesi gereken tepkiler dahi hukuk sistemi tarafından belirlenmektedir. Adeta içtihatlarla yaratılan ideal bir “saldırıya uğrayan” mevcuttur; aksi halde cinsel şiddetin varlığının duruşmalar boyunca tartışılması olağan uygulama halindedir.

TÜRKİYE'YE KISA BİR BAKIŞ

20007 yılında Fethiye’de ilaç verilerek sekiz kişi tarafından cinsel saldırıya maruz bırakılan ve şikayetçi olan kadının suç duyurusu hakkında savcı, “şüphelilerin Fethiye eşrafından olduğunu söyleyerek takipsizlik kararı vermiş, ancak kadın örgütlerinin ısrarlı takipleri sonucunda dava açılabilmiştir. Yargılama 2012 yılında beraatle sonuçlanmış, Anayasa Mahkemesi’ne başvuran kadın hakkında delillerin toplanmaması ve etkili soruşturma yürütülmemesi nedeniyle tazminata hükmedilmiştir.¹⁰

1990 yılında kadınların protestoları ve kampanyaları sonucu yürürlükten kaldırılan¹¹ 765 sayılı TCK’nın 438. maddesi : “*Irza geçmek ve kaçırmak fiilleri fuhuşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikâp olunmuş ise, ait olduğu maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadarı indirilir.*” demektedir. Yasanın kaldırılmasından tam

10 <https://cinselsiddetlemucadele.org/2025/01/21/bir-cezasizlik-sarmali-fethiye-dava-si/> çevrimiçi: 16.11.2025

11 21.11.1990 tarihli, 3679 sy. kanun

21 yıl sonra, 2011 yılında Kayseri Cumhuriyet Savcılığı tarafından cinsel saldırı şikayetine ilişkin hazırlanan bir iddianame şu şekilde: “müştekinin geçimini hayat kadını olarak sağlaması nedeniyle, rızaya dayalı olmasa bile cinsel ilişkinin mağdurenin beden ve ruh sağlığını bozmasının söz konusu olmadığı anlaşılmıştır”.¹²

2002 yılında yapılan bir araştırma cinsel saldırıların %20’sinin yetkili makamlara bildirilmediğine yer vermektedir.¹³ Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapılan benzer nitelikte bir araştırmanın sonuçlarına göre ise, Türkiye’de kadınların %97’si şiddetle karşılaşmasına rağmen, bu olayların sadece %41’i kolluk makamlarına intikal ettirilmektedir. Kolluk makamlarına yansıyan bu şikâyetlerin ise, yalnızca %43’ü işleme alınmaktadır.¹⁴ Eklemek gerekir ki bugün Emniyet Genel Müdürlüğü resmi sitesindeki verilerde kadına yönelik şiddet suçlarına ilişkin analizlere verilmemektedir.

“Toplumsal Ve Siyasi Zeminde Adalet Erişimden Beklentiler:- Türkiye’de Kadınların Adalet Erişimi”¹⁵ isimli oldukça güncel bir çalışmada aralarında avukatlar, sivil toplum uzmanları, akademisyenler, psikologlar ve kamu çalışanlarının bulunduğu 37 kişiyle yapılan derinlemesine mülakatlarda katılımcılar şöyle demiştir:

“Süreç çok uzuyor. Kadının inancı kalmıyor. Güven vermiyor. Ka-

12 <https://m.bianet.org/bianet/kadin/131769-savcinin-akli-hala-eski-tck-438-de#:text=Eski%20TCK%20438.%20madde%20%C5%9F%C3%B6yle.cezalar%C4%B1n%20%C3%BC%C3%A7te%20ikisine%20kadar%C4%B1%20indirilir.%22> kaynaklı haber

13 Cahit Can, Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s.463

14 Hülya Şen, Kübra Yazıcı, Investigation of Turkey’s Provinces by Sexual Crimes, The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems ,Volume 5, Issue 2, 2017

15 Müge Gülmez Korkmaz, Meline Çilingir, “Toplumsal Ve Siyasi Zeminde Adalet Erişimden Beklentiler:Türkiye’de Kadınların Adalet Erişimi”, PODEM YAYINLARI. Aralık 2021

dın bir uzaklaştırma kararı alıyor. Adam itiraz ediyor. Dosya bir üst mahkemeye düşüyor. Kadının beyanı esastır diyor kanun. Kanun da bu beyana göre kararını ver diyor. Ama hâkim delil istedi kadından ve duruşma kapısında kadın tekrar şiddete uğradı. Kadın karakola gidiyor. Karakol ikinci bir travma. Karakolda diyorlar ki yine mi sen geldin.” (K9, Avukat, Van)¹⁶

“Travma bilgisi olmaması bir problem. Örneğin küntleşme veya donma travma belirtilerinin yeni ortaya konan tanımları. Bunlar psikoloji literatürüne de yeni giren şeyler. Avukatların ve hakimlerin bunu bilmemesi mağdura neden sessiz kaldın, neden bağırmanın veya karşı koymadın gibi sorular sormalarına sebebiyet veriyor. Bu da mağdurda yeniden bir travma yaratıyor.” (K36, Avukat, Ankara)¹⁷

Av. Candan Dumrul ve Av. Huriye Karabacak Danacı tarafından yapılan çalışmada¹⁸ ise on adet cinsel şiddet içeren dava dosyasının soruşturma, kovuşturma, hüküm, infaz ve giderim süreçleri incelenmiştir. Bu veriler N.Ç./ Türkiye kararı bağlamında incelendiğinde AİHM kararının kadınların tarafı olduğu dosyalarda uygulama alanının oldukça geniş olduğu görülecektir; zira veriler oldukça çarpıcıdır.

Soruşturma aşamasında: On dosyanın dördünde hayatta kalan kadınların “geç” şikâyetinde bulunmaları “beraat gerekçesi” yapılmıştır. Dosyaların tümünde soruşturma evresindeki ifadeler erkek polis memurları ve /veya savcılar tarafından alınmıştır. Dokuz dosyada ifadeler alınırken sesli ve görüntülü kayıt yapılmamıştır (bu husus şiddete maruz bırakılanın tekrar tekrar ifadeye zor-

16 A.g.e ss.17

17 A.g.e. ss.18

18 Av. Candan Dumrul, Av. Huriye Karabacak Danacı, Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı İşlenen Cinsel Şiddet Suçlarında Cezasızlık Sorunu Raporu, Ankara Barosu Dergisi 2015/4 ss:255-290

lanmaması için alınan önemli bir tedbirdir). Şiddete maruz bırakılanların tümüne olay doğrudan doğruya anlattırılmıştır. Hiçbir dosyada şikayetçinin kimlik ve adres bilgileri gizli tutulmamış, kendileri veya tanıkları yönünden böyle bir talepleri olup olmadığı sorulmamıştır. İki dosyada şikâyet eden lehine delil toplanmamış, yedi dosyada ise yalnızca tanık ifadelerinin alınmış ve beden ve/veya ruh sağlığı muayenesi yaptırılmıştır. Dokuz dosyada failler tutuksuz yargılanmıştır. Dosyaların hiçbirinde soruşturma evresinde olay yeri keşfi yapılmamıştır. Dosyalarda faillerin haklarının kullandırılması bakımından şiddete maruz bırakılana göre daha özenli davranılmıştır; soruşturma sürecinde işlemlerin tamamı “fail” odaklıdır. Beş dosyada ruh sağlığı değerlendirilmesi yapılmadığından ruh sağlığının bozulması ağırlaştırıcı sebep olarak dikkate alınmamıştır.¹⁹

Kovuşturma aşamasında: Dokuz dosyada şiddete maruz bırakılanların ifadesi mahkeme önünde yeniden alınmış, yalnızca üçünde psikolog/pedagog yardımından yararlanmış. Dokuz dosyada şiddete maruz bırakılan, sanıkla duruşmalarda karşı karşıya getirilmiş, iki dosya hariç tüm dosyalarda sanıkların önünde ifade vermek zorunda bırakılmıştır. Şikayetçilere olaylar tekrar anlatılmış ve kendi davranışları ile faillerle olan ilişkilerine dair sorular sorulmuştur. Bir dosyada şiddete maruz bırakılanın neden hemen polis çağırmadığı ve olay esnasında kanlı olan çarşafı yıkadığı; birisine faille nişanlı olup olmadığı, birisine neden sanığın önündeki masaya oturduğu sorulmuştur. On dosyadan yalnızca ikisinde faillere ceza verilmiştir. Yedi dosyada beraat kararı, bir dosyada ise dava çocuğun cinsel istismarı suçundan açılmasına rağmen “reşit olmayanla cinsel ilişki” nedeniyle ceza verilmiştir.²⁰

19 A.g.e. ss:281-284

20 A.g.e ss:284-286

Elbette bu kısıtlı örneklerle nicel verilere dayalı net bir portre çizmek imkansızdır; ancak Türkiye’de kadınların cinsel şiddete uğradıklarında onları bekleyen yargı süreçleri arasında somut benzerlikler mevcuttur. Kadının beyanını esas alarak olayın aslını araştırması gereken kurumların karakol aşamasından başlayarak doğrudan faille özdeşlik kurduğu, kadının şikayetçi olmanın riskleri konusunda “uyarıldığı”, soruşturma aşamasında hassas olan duruma gösterilen özensizlik, kovuşturma aşamasında şiddete maruz bırakılan kadının doğrudan “doğruyu söylemediği” ön kabulüyle kurulan eril dil ve yargı mensupları tarafından şiddete maruz bırakılanın didik didik edilen, eleştirilen ve sorgulanan hayatı, hatta varlığı bu makaleyi okuyan kimseye yabancı gelmeyecektir.

SONUÇ

Cathrine MacKinnon tecavüzün²¹ kadının cinsel onuruna veya özel yaşamına değil, tek erkek tarafından sahip olunması esasına karşı işlenmiş bir suç olduğunu söyler. Tecavüz yasası kadınları, erkeklerle olan ilişkilerini veri olarak rıza gösterme kategorilerine böler. “İffetsiz” kadınlar rıza gösterenlerdir yani “tecavüz edilemezler”.²² Nitekim N.Ç. de bu bakış açısının içine yerleştirilmiş; iki erkek tarafından cinsel amaçlı olarak pazarlanan bir çocuğun, onlarca yetişkin erkek tarafından sistematik biçimde cinsel istismara maruz bırakılması, “rızası varmış gibi” yorumlanarak cezasızlığa zemin hazırlanmıştır. Mahkeme kararında, ekonomik sömürünün parçası hâline getirilen bir kız çocuğunun, kendisinden onlarca yaş büyük erkeklerle “rızaen ilişki kurabileceği” varsayılmış; böylece yetişkin erkeklerin bir çocuğa yönelttiği cinsel şiddet, örtük

21 Orijinal metinde kavram “tecavüz” olarak kullanıldığından bu şekilde yer verilmiştir.

22 Cathrine MacKinnon, Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, Metis Yayınları, 2003, İstanbul ss.205-209

biçimde normleştirilmiştir. Bu yaklaşım, gerçekte şunu söylemektedir: “*Para karşılığında cinsel sömürüye zorlanan bir kız çocuğu, erkekler tarafından bedenine erişilebilir bir nesne gibi görülebilir.*” Bu tutum, yalnızca hukuka değil, ulusal ve uluslararası çocuk koruma standartlarına da bütünüyle aykırıdır. N.Ç. davası boyunca sergilenen yaklaşım; silahların eşitliğini sağlamaya çalışan bir yargısal hassasiyetten çok, şiddete maruz kalan çocuğun hayatını, geçmişini, davranışlarını sorgulayan; onu her aşamada yeniden örseleyerek failin sorumluluğunu görünmez kılan erkek merkezli bir tutumu ifade etmektedir. Bu bakış açısı, önce kadınların ve kız çocuklarının kamusal alandaki varlığını ikincilleştirmekte; ardından kadınları, seks işçilerini, trans bireyleri ve cinsel yaşamı üzerinden yargılanan tüm kişileri, devletin koruması altında olması gereken cinsel dokunulmazlık hakkından mahrum bırakmaktadır. Böylece “*bedenin erişilebilir olduğu varsayılan*” tüm kadınlar ve çocuklar, cinsel şiddete karşı korunmasız bırakılmaktadır.

Yerel mahkeme birçok cinsel şiddet dosyasında olduğu gibi N.Ç. dosyasında da “*direnmediği, şikayet etmediği ve kurtulmaya çalışmadığı*” üzerinde durmuştur. Eril yargı, hukuk sistemine başvuran kadınların ikincil travmaya maruz kalmasını küçük bir ayrıntı olarak değerlendirerek bunu önleyecek hiçbir adım atmazken, yine de şiddete maruz bırakılanın her koşul altında mahkemeye erişmeye çalışmasını beklemektedir.

AİHM tarafından mahkûm edilen ve buna rağmen her gün mahkemelerde yeniden üretilen bu yargı şiddeti toplumdaki tüm kadınlara da bir mesajdır. Defalarca kez muayene edilen N.Ç.’nin yedi yıl altı ay süren yargılaması ve verilen karar, bu süreçte özel yaşamının didik didik edildiği, psikolojik durumunun hiçe sayıldığı yargılama cinsel şiddete ilişkin mekanizmanın eril yapısını açıkça işaret etmektedir. Bu şekliyle yargı makamları adalete erişme

umudunu sistematik kırarak şiddeti yeniden üretmektedir.

Karaman'da maruz bırakıldığı cinsel istismara ilişkin 2014 yılında açılan davada şiddete uğrayan çocuk Z.C.'nin dosya hakimlerine yazdığı mektup, yukarıda sayılan tüm araştırmaları, kararları ve Türkiye'de bu muameleye maruz bırakılmış kadınların ve kız çocuklarının durumunu özetleyecek niteliktedir:

“Polisler de siz de beni suçladınız. ‘Neden karşı koymadın’ diye. (...)Canlı cenaze gibiydim. Tek düşündüğüm bir an önce ölmektir. İntihar edecektim, beceremedim. Bu son ifademdir. Bana inanmayan, dalga geçer gibi davranan, aşağılayan mahkemenize gelmeyeceğim. Sizi adalet ve vicdanınızla baş başa bırakıyorum.” ■

KAYNAKÇA

- Can, Cahit (2002)** Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s.463
- Demir Gürsel, Esra .(2012)** .“N.Ç. Davası: Tecavüze Razi Olmak ve Kadınların Ahlakı” , (Der) Prof. Dr. Mehmet Akad'a Armağan Der Yayınları, İstanbul
- Dumrul, Candan & Karabacak Danacı, Huriye (2015)** , Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı İşlenen Cinsel Şiddet Suçlarında Cezasızlık Sorunu Raporu, Ankara Barosu Dergisi 2015 / Sayı 4 ss:255-290
- Duterte, G. (2003)** . Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yay. Almanya
- Gülmez Korkmaz, Müge & Çilingir, Meline (2021)** , Toplumsal Ve Siyasi Zeminde Adalete Erişimden Beklentiler:Türkiye'de Kadınların Adalete Erişimi, PODEM YAYINLARI, İstanbul
- MacKinnon, Cathrine. (2003)** Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, Metis Yayınları, İstanbul
- Şen, Hülya & Yazıcı, Kübra. (2017)** , Investigation of Turkey's Provinces by Sexual Crimes, The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems Volume 5, Issue 2
- Kararlar**
- Yargıtay 14. Ceza Dairesi Esas No : 2011/12479, Karar No : 2011/1056, Tebliğname No : 5 - 2011/48407
- Tomasi / Fransa kararı;** AİHM, Başvuru No: 12850/87, 27/08/1992 tarihli karar
- Dikme / Türkiye kararı;** I. Seksiyon davası, Başvuru No. 20869/92, 11.07 2000 tarihli karar
- V./ Birleşik Krallık kararı,** AİHM Başvuru No. 24888/94, 16 Aralık 1999 tarihli karar
- N.Ç. / Türkiye kararı,** Başvuru No. 40591/11, Karar tarihi: 09.02.2021 tarihli karar
- Çevrimiçi:**
- <https://cinselsiddetlemucadele.org/2025/01/21/bir-cezasizlik-sarmali-fethiye-davasil/> çevrimiçi: 16.11.2025
- <https://m.bianet.org/bianet/kadin/131769-savcinin-akli-hala-eski-tck-438-de#:~:text=Eski%20TCK%20438.%20madde%20%C5%9F%C3%B6yle.cezalar%C4%B1n%20%C3%BC%C3%A7te%20ihsine%20kadar%C4%B1%20indirilir.%22> kaynaklı haber

KADIN İŞÇİLERE YÖNELİK ŞİDDET: GÖRÜNEN EMEĞİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ

Av. Devrim AVCI

Kadınların işgücü piyasasına katılmaları beraberinde kadınların özgürleşmesini taşıdığı kadar, ataerkil kapitalist sistem içinde ayrıca kadınların yine uğraşmak zorunda kaldıkları birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kadın işçilere yönelik şiddet, sadece bireysel bir sorun değil; toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, işyerindeki güvencesizliğin ve yapısal adaletsizliklerin işyerlerinde kadına yansımasıdır.

1. Giriş

Kadınların iş gücüne katılım oranı artış gösterse de işyerinde karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddet de ciddi bir sorun olarak artmaya devam etmektedir. Türkiye’de 2024 yılı sonu itibarıyla kadınların işgücüne katılım oranı kadınlarda ise %36,8 olarak açıklandı. Ancak kayıt dışı istihdam edilen kadınların toplam istihdam içindeki oranı da %30,8’dir. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği raporuna göre Türkiye 2022 yılında kadınların işgücüne katılımı oranlarında 146 ülke arasında 132. sırada yer almaktadır. İşçi kadınlar açısından çalışma hayatına katılma genellikle “*evin geçimine yardım*” olarak algılanması, kadın işçilerin fabrikada, işyerinde “*olmasa da olur*” anlayışını da beraberinde getirmekte ve işyerinde çeşitli şiddet biçimlerine de zemin hazırlamaktadır.

Kadın işçilere yönelik şiddet, yalnızca bireysel mağduriyetlere yol açmakla kalmaz, aynı zamanda iş barışını, üretkenliği ve toplumsal adaleti de olumsuz etkiler. Bu bağlamda, kadın işçilere yönelik şiddeti anlamak ve ortadan kaldırmak için çalışmak hem insan hakları hem de çalışma yaşamı açısından kritik öneme sa-

hiptir.

2. Kadın İşçilere Yönelik Şiddet Türleri

Kadın işçiler, işyerinde çeşitli şiddet biçimlerine maruz kalmaktadır:

- ▶ **Fiziksel Şiddet:** İşyerinde itme, vurma gibi fiziksel saldırılar.
- ▶ **Psikolojik Şiddet (Mobbing):** Sürekli aşağılanma, tehdit edilme, dışlanma gibi davranışlar.
- ▶ **Cinsel Şiddet ve Taciz:** İstenmeyen cinsel yaklaşımlar, sözlü ya da fiziksel taciz.
- ▶ **Ekonomik Şiddet:** Eşit işe eşit ücret verilmemesi, haksız işten çıkarmalar, ücret gaspı.

Bu şiddet biçimleri çoğu zaman birlikte görülmekte, kadın işçilerin hem ruhsal hem de fiziksel sağlığını olumsuz etkilemektedir.

3. Şiddetin Nedenleri

Kadın işçilere yönelik şiddetin altında yatan nedenler şunlardır:

- ▶ **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği:** Erkek egemen işyeri yapıları ve kadınları ikincil gören kültürel kalıplar.
- ▶ **Yasal Boşluklar ve Denetimsizlik:** Kadın işçileri koruyan yasaların yetersiz uygulanması.
- ▶ **Sendikasılaştırma ve Güvencesizlik:** Kadın işçilerin büyük kısmı yukarıda da belirtildiği üzere güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmaktadır.
- ▶ **Erkek Egemen Yönetim Anlayışı:** Karar verici pozisyonlarda kadınların azınlıkta olması.

4. Fabrikalarda Şiddet Mağduru Kadınlar

Fabrikalarda kadınlara yönelik en büyük ekonomik şiddet eşit işe eşit ücret verilmemesidir. ILO ve Türkiye Ofisi ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2018 raporuna göre, cinsiyete dayalı ücret farkı%15,6'dır.(1) Bu fark, yaş ve kıdem arttıkça daha da derinleşmektedir. İşçi kadınların çalışması “eve katkı” ataerkil algısı ile düşünülünce her ne kadar İş Kanunu’nda ayrımcılık yasağına ilişkin düzenleme de olsa, cinsiyet nedeniyle ücrette ayırım yapılamayacağına ilişkin yasaklama da olsa bu maddelere ilişkin yaptırımların işverene karşı uygulanması son derece azdır ve buna ilişkin veriler de maalesef bulunmamaktadır.

Fabrikalarda kadına yönelik şiddetin bir diğer nedeni, esnek ve güvencesiz çalışmanın kadınlar üzerinde kolay uygulanabilmesidir. Uzun süreli çalışmalar, fazla mesai zorlaması... gibi ağır çalışma koşulları ve süreleri, kadın işçilerin ailevi ‘sorumluluklarıyla’ birleştiğinde aile içinde de ciddi sorunlar yaratmaktadır. Dolayısıyla kadınlara yönelik kreş hakkı, eşit ücret, 8 saatlik çalışma süreleri sağlanmadıkça, kadın işçilere sunulan istihdam düşük ücretli, güvencesiz ve ayrımcılığa dayalı bir sistem üretmektedir. Sonuç olarak, kadın emeğinin yoğun kullanımı, kadınlar için istihdam artışı sağlarken aynı zamanda “düşük ücretli çalışmanın kalıplaşması”na da neden olmaktadır.

5. Fabrikalarda Cinsel Şiddet Mağduru Kadınlar

Birtek-Sen’in “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Tekstil Sektöründe Kadın Emeği ve Sendikal Algı Raporu”nda adeta tüm ülkenin bir modeli çıkarılmıştır. (2) Sendikanın yaptığı anket verilerine göre, kadın işçilerin %42,2’si işyerinde taciz ya da rahatsız edici bir davranışa maruz kaldığını belirtmiştir. Ancak bu deneyimlerin yalnızca %45,8’i şikâyet edilmiştir. Yani kadınların yarısından fazlası (%54,2) bu durumları hiçbir yere bildirmemeyi tercih etmek zorun-

da kalmıştır. Bu hususta, kadınların şikayet etmemelerini bireysel kararları olarak ele almak mümkün değildir. Zira kadınlara yönelik suçlar açısından cezasızlık politikası burada da kendisini göstermektedir. Dolayısıyla bu durum, kadınlara yönelik suçlar açısından yapısal sorunları ortaya çıkarmaktadır. Sendikanın yaptığı anket verilerine göre, kadınların bildirmeme gerekçeleri arasında “cezalandırılma korkusu”, “bir işe yaramayacağına dair inanç” ve “şikâyet edilecek güvenilir bir merci bulamamak” öne çıkmaktadır. Ayrıca, “Şikayet edersem işten atılırım, zaten iş zor bulunuyor” diyen kadınlar, güvencesizlik rejimi altında şikâyet hakkının fiilen ortadan kalktığını belirtmektedir.

6. Fabrikalarda Mobbing Mağduru Kadınlar

Fabrikalarda kadın işçilere yönelik mobbing sadece psikolojik bir şiddet olarak değil aynı zamanda ekonomik sindirme mekanizması olarak da kullanılmaktadır. Kadınlar işten atılma korkusu, yeniden iş bulamama kaygısıyla bu baskıya boyun eğmek zorunda bırakılmaktadır. Fabrikalarda mobbing, kadın ve erkek işçiler arasında eşit biçimde de uygulanmamaktadır. Yine Sendikanın raporuna göre, kadın işçilerle yapılan görüşmelerde kadınların, erkek işçilere karşı daha temkinli davranıldığını; kadınlara karşı ise çok daha pervasız ve aşağılayıcı tavırlar sergilendiğini ifade etmişlerdir. Bu durum, mobbingin yalnızca işyeri disiplini değil, aynı zamanda ataerkil güç ilişkilerinin fabrikalarda kadın işçilere karşı yeniden üretildiğini göstermektedir. Mobbing, bu yönüyle yalnızca bir işyeri sorunu değil; kadın emeğinin “itaatkâr” ve “yedik” işgücü olarak görülmesinin doğrudan sonucudur.

7. Sonuçları

Kadın işçilere yönelik şiddetin sonuçları çok yönlüdür:

► **Kadınların İşgücünden Çekilmesi:** Şiddet, kadınların ça-

İşma hayatından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca cezasızlık politikaları fabrikalarda kadınların kendilerine yönelik cinsel taciz, mobbing gibi suçlara karşı şikayetçi olmalarının da önünde engeldir. Fabrikalarda kadınların örgütlü hareket etmesine ve kadınlara karşı hukuka aykırı uygulamalara karşı çıkma, eylem yapma veya bir sendikada örgütlenmelerine de işten çıkarılma korkusu ile engel olmaktadır.

- **Psikolojik Sorunlar:** Kadın işçilerin bireysel olarak da depresyon, kaygı bozuklukları ve travmalar yaşamalarına neden olmaktadır.
- **Verimlilik Kaybı:** İşyerinde huzursuzluk, performans düşüklüğü ve işten ayrılmalar.
- **Toplumsal Eşitsizliklerin Derinleşmesi:** Ve son olarak kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmeleri.

8. Hukuki Çerçeve: Kadın İşçilere Yönelik Şiddetle Mücadelede Mevzuat

Kadın işçilere yönelik şiddetin önlenmesi yasal bir yükümlülüktür. Buna ilişkin hem uluslararası hukuk metinlerinde hem de ulusal hukuk düzenlemelerinde kadın işçilere yönelik şiddeti engellemeye ve failleri cezalandırmaya yönelik hükümler vardır. Ancak bu hükümlerin sadece kağıt üzerinde varlığının bulunması tek başına yeterli değildir. Kadına yönelik şiddeti engelleyici etkili bir takip, uygulama yoktur.

Uluslararası Hukuki Düzenlemeler

a) ILO 190 No'lu Sözleşme - İşyerinde Şiddet ve Tacizin Önlenmesi (2019)

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 190 sayılı sözleşmesi, işyerinde şiddet ve tacizin her türlüünü yasaklar. Sözleşme özellik-

le toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizi tanımlar ve devletleri, işverenleri ve sendikaları bu konuda önleyici ve koruyucu tedbirler almaya çağırır.

- Türkiye, 190 sayılı sözleşmeyi **henüz onaylamamıştır** (2025 itibarıyla).

b) CEDAW - Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler'in 1979 tarihli CEDAW Sözleşmesi, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve devletlere, kadınların eşit şartlarda çalışma hakkını güvence altına alma yükümlülüğü getirir. Türkiye, CEDAW'a 1985 yılında taraf olmuştur.

c)İstanbul Sözleşmesi

Ulusal Hukuki Düzenlemeler

a) Anayasa

- **Anayasa'nın 10. maddesi:** *"Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür."*
- **Anayasa'nın 49. maddesi:** Devlet, çalışma hayatını insanca şartlara uygun olarak düzenlemekle yükümlüdür.

b) 4857 Sayılı İş Kanunu

- **Madde 5:** İş ilişkisinde cinsiyet temelli ayrımcılık yapılamaz.
- **Madde 24:** İşçi, işverenin kendisine veya ailesine ahlak ve iyi niyet kurallarına aykırı davranması hâlinde iş akdini haklı nedenle feshedebilir (örneğin cinsel taciz).
- **Madde 77-89:** İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümler, şiddetsiz bir çalışma ortamının sağlanmasını da kapsar.

c) 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

- İşverenler, çalışanların ruhsal ve fiziksel sağlığını tehdit edebilecek her türlü riski ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Psikolojik taciz (mobbing) bu kapsamda değerlendirilmektedir.

d) 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu

- Ev içi şiddetin yanı sıra, işyerinde kadınlara yönelik şiddet durumlarında da uygulanabilir.
- Şiddet uygulayan işveren veya çalışan hakkında **koruma tedbirleri, uzaklaştırma kararları** alınabilir.
- Kadın çalışanın can güvenliği tehdit altındaysa, barınma, maddi destek ve geçici iş göremezlik yardımı gibi haklardan yararlanması sağlanabilir.

e) Türk Ceza Kanunu (TCK)

- **TCK Madde 96:** Eziyet suçu.
- **TCK Madde 105:** Cinsel taciz.
- **TCK Madde 94:** İşkence.
- Bu suçlar işyerinde işlendiğinde, failin cezalandırılması mümkündür. Nitelikli hâller (işveren konumundaki kişinin işlemesi gibi) cezanın artırılmasını sağlar.

f) Türk Borçlar Kanunu (TBK)

- Kanununun 417. Maddesinde yer alan düzenlemeye göre işverenin işçinin kişiliğini korumak, saygı göstermek yükümlülüğü kapsamında mobbing ile ilgili tazminat talep etme hakkı.

9. Mücadele ve Çözüm Yolları

Kadın işçilere yönelik şiddetle mücadelede bireysel, kurumsal ve yapısal düzeyde adımlar atılması şiddetin engellenmesine yönelik politikalar açısından atılması gereken ilk adımlardır.

- ▶ **Yasal Düzenlemeler:** Yasal düzenlemelerin başında ILO'nun 190 No'lu Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerin onaylanması ve iç hukukta yürürlüğü konulması gerekmektedir. Ayrıca var olan yasal düzenlemelerin işçi lehine yorum ilkesi ve Anayasa'nın 10. Maddesi gereğince kadın işçiler lehine etkili bir şekilde uygulanması gerekmektedir.
- ▶ **Sendikal Mücadele:** Kadınların sendikalarda daha aktif rol almasının önü açılmalı, toplu sözleşmelere cinsiyet temelli şiddet maddeleri eklenmelidir.
- ▶ **Farkındalık ve Eğitim:** İşveren ve çalışanlara yönelik şiddetle mücadele eğitimlerinin yanında kadın işçilere yönelik farkındalık eğitimleri ve yasal haklarına dair bilgilendirme eğitimleri haklarını kullanabilme açısından gereklidir. Hak arama mekanizmalarının kadın işçiler açısından adli yardım kullanabilecek şekilde düzenlenmesi, dava açabilmek için maddi gücü olmayan kadın işçiler açısından uygulanmalıdır.
- ▶ **Denetim ve Cezai Yaptırımlar:** Şiddet uygulayanlara karşı caydırıcı cezaların uygulanması kadın işçilere verilecek şikayetçi olabilme güveninin başlangıcıdır.

10. Sonuç

Kadın işçilere yönelik şiddet, yalnızca bireysel bir sorun değil; yapısal eşitsizliklerin bir sonucudur. Bu nedenle, mücadele de çok boyutlu olmalıdır. Kadın işçilerin onurlu, güvenceli ve şiddetsiz bir çalışma ortamına kavuşmaları toplumsal cinsiyet eşitliğinin

sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca, kadın işçilerin insan hakları bağlamında eşit, özgür, bağımsız bireyler olmalarının yolunu açması bakımından yapılması gereken uygulamalardır. ■

KAYNAKÇA

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 190 No'lu Sözleşme, 2019.

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF), Kadına Yönelik Şiddet Raporu, 2023.

Yücesan-Özdemir, G. (2019). "Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği".

UN Women. (2022). "Safe and Equal Workplaces for All".

1 'Cinsiyete dayalı ücret farkı' çalışması https://www.ilo.org/sites/default/files/wc-msp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf

"Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Tekstil Sektöründe Kadın Emeği ve Sendikal Algı Raporu" Birtek-Sen, Ekim 2025

KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ

Av.Semra ARCAN GÖKÇEN

Adalete erişim, her bireyin hakkını arayabilmesi, hak ihlallerine karşı korunabilmesi ve etkili bir hukuki çözüm bulabilmesi anlamına gelir. Demokratik bir hukuk devletinde adalete erişim, yalnızca mahkemelere başvuru hakkı değil; bireylerin etkin biçimde haklarını arayabilmesi, eşit muamele görmesi ve sonuç alabilmesi sürecidir. Türkiye’de adalete erişim yapısal sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir sorundur. Kadınlar için bu süreç, toplumsal cinsiyet normları , ayrımcı yargı uygulamaları nedeniyle çok daha karmaşık ve zorlayıcıdır. Kadınlar açısından adalete erişim, özellikle ayrımcılığa, şiddete, ayrımcı yargı uygulamalarına ve hukuki bilgisizliğe karşı adil yargılanma hakkını da içermektedir.

Türkiye’de her yıl binlerce kadın, birçok farklı konuda hukuki destek ve hak arayışına girmektedir. Ancak çoğu kadın ya yargıya erişememekte ya da eriştiğinde adil bir sonuç alamamaktadır. Bu nedenle adalete erişim hakkı, uluslararası insan hakları belgelerinde de açıkça güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (özellikle Hedef 5 ve Hedef 16), kadınların eşit ve etkin biçimde adalete erişimini, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamaktadır.

KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİNDE KARŞILAŞILAN ENGELLER

Yasal metinlerdeki hakların pratikte yaşanıp yaşanmadığı, adalet sisteminin kadınlara nasıl davrandığı ile ölçülmektedir. Kadınların karşılaştığı zorluklar, bu bağlamda yalnızca hukuki değil; aynı zamanda sosyolojik, ekonomik ve kültürel sorunlardır. Kadınların

adalete erişme girişimi ekonomik, sosyal, kültürel, hukuki ve yapısal pek çok engelle karşı karşıya kalmaktadır. Bu engellere kısa başlıklarla bakacak olursak üç ana başlıkta toplayabiliriz.

1. Ekonomik Engeller

Kadınların önemli bir bölümü ekonomik olarak bağımsız değildir. Hukuki süreçler, avukatlık ücreti, harçlar ve ulaşım gibi maliyetler içerdiğinden, kadınlar sıklıkla bu hizmetlere erişememektedir. Bu durum özellikle kırsal alanlarda ve yoksulluk sınırında yaşayan kadınları daha fazla etkiler. Ekonomik eşitsizlik, hukuki hakların fiilen kullanılmasını imkânsızlaştırarak kadınları sistemin dışına itmektedir.

2. Toplumsal ve Kültürel Engeller

Kadınlara “*itaatkâr*” ve “*sessiz*” olmanın öğretildiği ataerkil toplum yapıları, hak arama sürecini bastırır. Ev İçi şiddet vb. şiddet içeren olaylarda, “*namus*” ve “*ayıp*” gibi kavramlar kadınların toplumsal olarak karşılaştığı duvarlardandır . Ayrıca çevre baskısı ve “*ailenin dağılması*” korkusu da önemli bir faktördür. Kadınlar, özellikle kırsal bölgelerde, ataerkil kültürün etkisiyle susturulmakta; şikâyet ettiklerinde ise çevreleri tarafından sosyal izolasyonla karşılaşmaktadır. Bu durum, yalnızca bireysel değil, toplumsal olarak üretilmiş bir susturma mekanizmasıdır.

3. Hukuki Engeller

Türkiye Barolar Birliği 2023 verilerine göre, kadınların %65’i yani büyük bir bölümü, karşılaştıkları hak ihlallerinde hangi kuruma başvuracaklarını bilmediğini bildirmiştir. Bu durum kadın dostu bir adalet sisteminin olmadığını açıkça gösterir. Dava sürelerinin uzunluğu, yargının iş yükü ve gecikmeler, adalete güveni azaltmakta ve fiilen adalete erişimi engellemektedir.

Şiddete maruz bırakılan kadınlar, yargılama sürecinde uygulayıcılar tarafından yeniden travmatize edilmekte ve bu süreç ikincil travmaya dönüşmektedir. Yargılama sürecinde kadınlar, kimi zaman doğrudan ayrımcı ifadelerle karşılaşmakta kimi zamanda mağdur suçlayıcı ifadelere maruz bırakılmaktadır. Özellikle cinsel şiddet davalarında bu ifadelerle sıklıkla yer verilmektedir. Bu sistemin ve yapının bir sonucu olarak da erkek egemen yargı sistemi, ayrımcı yorumlarla kararlar verebilmektedir.

DEVLET MEKANİZMALARI VE YETERSİZLİKLER

1. 6284 Sayılı Kanunun Uygulama Eksiklikleri

6284 Sayılı Kanun, kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli bir araçtır. Ancak uygulamada ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Koruma kararları kimi zaman uygun bir zaman aralığında verilmemekte, kolluk koruma kararlarını uygulamakta isteksiz davranmakta ve kadınlara gerekli bilgilendirme yapılmamaktadır. Polis birimlerinin koordinasyon eksikliği, tedbir kararlarının elektronik sistemlere zamanında işlenmemesi, failin denetimsiz bırakılması gibi durumlar kadınları tekrar risk altına sokmaktadır. Örneğin bazı illerde koruma kararlarının ortalama uygulanma süresi 5 ila 10 gün arasında değişmektedir; bu süreçte kadınlar ciddi tehdit altında kalmaktadır.

2. Adli Yardımın Sınırlılığı

Türkiye’de barolar tarafından sağlanan adli yardım hizmetleri, teorik olarak önemli bir destek mekanizmasıdır. Ancak kadroların sınırlılığı, başvuru yoğunluğu ve kadınların bu hizmetleri bilmemesi ciddi bir engel oluşturmaktadır.

3. Delil Toplama ve Soruşturma Aşamasındaki Eksiklikler

Cinsel saldırı ve şiddet davalarında delillerin geç toplanma-

sı, mağdur ifadelerinin usule uygun alınmaması, bilirkişi raporlarının gecikmesi gibi nedenlerle davalar yıllarca sürmektedir. Uzun dava süreçleri, mağdurların hem ekonomik hem psikolojik olarak yıpranmasına yol açmaktadır.

4.Kurumsal İşbirliği Eksikliği

Kadınların adalete erişimi sadece yargı organlarını değil; kolluk kuvvetleri, sağlık kurumları, sosyal hizmetler ve sığınma evleri gibi çok sayıda kurumu ilgilendirmektedir. Ancak bu kurumlar arasında etkin bir koordinasyon mekanizması kurulamadığı için, kadınlar süreç içinde “*kurumdan kuruma yönlendirilerek*” yalnız bırakılmaktadır.

Görüldüğü üzere Türkiye’de kadınların adalete erişimi, yalnızca bireysel irade veya farkındalık eksikliğiyle açıklanamayacak kadar çok boyutludur. Adalet mekanizmalarının kadınlar açısından nasıl işlediği, bu kurumlar arasındaki koordinasyon, şeffaflık ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı düzeyine doğrudan bağlıdır. Ancak yargı, kolluk, sosyal hizmet ve sağlık sistemleri arasında bütüncül bir işleyiş kurulamamıştır. Bu **kurumsal işbirliği eksikliği**, kadınların hak arama süreçlerini parçalı, yorucu ve çoğu zaman sonuçsuz bir hale getirmektedir.

KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİNİN HUKUKİ DAYANAKLARI

Kadınların adalete erişim hakkı, hem ulusal hem de uluslararası hukuk düzeninde açıkça güvence altındadır. Anayasa’nın 10. maddesi, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu, devletin bu eşitliği fiilen sağlamakla yükümlü olduğunu belirtir. Anayasa’nın 36. maddesi ise, herkesin yargı mercileri önünde iddia ve savunma hakkına sahip olduğunu düzenleyerek mahkemeye erişim hakkını hak arama özgürlüğünün bir unsuru olarak tanımlar.

Anayasa Mahkemesi’nin **Ümmehan Güzel ve Yekhevin Güzel**

kararı (24.10.2024, B. No: 2020/25277), ekonomik gerekçelerle adli yardım talebinin reddedilmesinin mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğine hükmederek, devletin bireylerin ekonomik engellerini kaldırma yükümlülüğünü vurgulamıştır. Uluslararası düzeyde, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi**, herkesin “*adil yargılanma hakkı*”na sahip olduğunu güvence altına alır; **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi** bu hakkın **mahkemeye etkili erişimi** de içerdiğini açıkça belirtmektedir. Mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelmektedir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hâle getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. **CEDAW (1979)** ise, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve kadınların yargı önünde eşit muamele görmesini devletlere bağlayıcı bir yükümlülük olarak getirir. Ulusal düzlemde, **6284 sayılı Kanun**, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddete maruz bırakılanın korunmasına ilişkin devletin pozitif yükümlülüklerini düzenlerken; **Türk Ceza Kanunu'nun 86, 96, 102 ve 103. maddeleri**, fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet fiillerinin cezalandırılmasını öngörür.

Tüm bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, kadınların adalete erişimi yalnızca bireysel bir hak değil, devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve fiilî eşitliği hayata geçirme yükümlülüğünün bir parçasıdır.

ADALETİN KADINLAR İÇİN İŞLEYİŞİ: ÜÇ FARKLI DAVA ÜZERİNDEN GÖRÜNÜRLÜK

Kadınların adalete erişimi yalnızca yasal düzenlemelerle değil, uygulamanın kadınlar için nasıl işlediğiyle ölçülür. Türkiye’de son yıllarda yaşanan bazı davalar, yargının toplumsal cinsiyet eşitliğinin

den ne kadar uzak olduğunu açık biçimde göstermektedir. Aşağıda yer alan dört örnek, adalet mekanizmalarının kadınlar açısından nasıl eksik, geç veya cinsiyetçi işlediğini görünür kılmaktadır.

1. Emine Bulut (2019)

Emine Bulut'un defalarca şiddet tehdidi bildirmesine rağmen koruma tedbiri uygulanmaması, 6284 sayılı Kanunun uygulama-daki yetersizliklerini ve devletin “önleyici adalet” yükümlülüğünü yerine getirmediğini ortaya koymuştur. Bu cinayet, kadınların ölümden sonra değil, tehdit altındayken korunması gerektiğini acı biçimde hatırlatmıştır

2. Şule Çet (2018)

Başlangıçta “şüpheli ölüm” olarak görülen olay, kadın örgütlerinin ısrarlı takibiyle cinayet olarak soruşturulmuş, failler cezalandırılmıştır. Dava, kadın dayanışmasının adalet sürecinde belirleyici bir güç olabileceğini göstermiştir. Delil toplama sürecindeki ihmal, sanık beyanlarının çelişkileri ve bilirkişi raporlarının gecikmesi, kadınların adalet arayışında sosyal destek ağlarının önemini ortaya koymuştur. Bu dava, “kadınların kolektif adalet arayışı”nın yargı üzerinde baskı oluşturabileceğini ve toplumsal duyarlılığın adaletin sağlanmasında itici güç olabileceğini göstermiştir.

3. Pınar Gültekin(2020)

Failin “haksız tahrik indirimi” alması, yargının cinsiyetçi kalıplarla karar verdiğini bir kez daha göstermiştir. “Tahrik indirimi” gerekçesinin, failin suçunu hafifletici bir unsur gibi kullanılması, adaletin cinsiyet temelli eşitsiz uygulandığı algısını güçlendirmiştir. Kamuoyu baskısı ve kadın örgütlerinin tepkileri sonucunda Yargıtay, kararı kısmen bozmuştur. Kadın cinayetlerinde fail lehine indirim kolayca uygulanması, kadınların adalet duygusunu zedelemekte ve “caydırıcılığın” ortadan kalkmasına yol açmakta-

dır.

Mor Çatı Vakfı'nın raporları, koruma kararına rağmen kadınların %60'ının failer tarafından tacize maruz kalmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kurumlar arası koordinasyon eksikliğinin ve cinsiyet körü tutumların kadınların adalete erişimini nasıl etkisizleştirdiğini açıkça göstermektedir.

DEĞERLENDİRME

Yukarıda incelenen örnekler ve yapısal sorunlar, Türkiye'de kadınların adalete erişiminin yalnızca bireysel çabalarla değil, **sistemin kendisiyle mücadele edilerek** sağlanabildiğini göstermektedir. Yargı süreçlerindeki cinsiyetçi dil, koruma kararlarının uygulanmaması, "*haksız tahrik*" indirimi gibi erkek şiddetini meşrulaştıran yorumlar, adaletin tarafsızlığını zedelemektedir. Kadınların adalete erişimi önündeki engeller ekonomik koşullar, ataerkil toplumsal normlar ve kurumsal koordinasyonsuzlukla birleşerek **çok katmanlı bir eşitsizlik rejimi** yaratmaktadır. Bu tablo, devletin yalnızca pasif bir hak tanıyıcısı değil, aktif bir **eşitlik üreticisi** olması gerektiğini açıkça göstermektedir.

ÖNERİLER

- 1. Cinsiyet Duyarlı Yargı Eğitimi:** Hâkim, savcı, kolluk ve adli personel için toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi zorunlu hale getirilmelidir.
- 2. Kadınlara Yönelik Hukuki Okuryazarlık Programları:** Kırsal ve kentsel bölgelerde, kadınların haklarını öğrenebilecekleri ücretsiz bilgilendirme merkezleri oluşturulmalıdır.
- 3. Koruma Tedbirlerinin Etkin Takibi:** 6284 sayılı Kanunun uygulanmasında elektronik izleme ve hızlı müdahale mekanizmaları güçlendirilmelidir.

4. **Adli Yardımın Güçlendirilmesi:** Kadınların ekonomik engel yaşamaması için baro adli yardım sistemine yönelik bütçe ve kadro desteği artırılmalıdır.
5. **Kadın Örgütleriyle İşbirliği:** Devlet kurumları, kadın örgütleriyle eşit ortaklık temelinde politika üretmeli; sivil toplumun izleme rolü güçlendirilmelidir.
6. **Veri Şeffaflığı:** Kadın cinayetleri, koruma kararları ve yargı kararlarına ilişkin istatistikler kamuoyuyla düzenli paylaşılmalıdır.

SONUÇ

Kadınların adalete erişimi, bir ayrıcalık değil, **temel bir insan hakkıdır**. Bu hakkın hayata geçmesi, yalnızca yasaların varlığıyla değil, bu yasaların kadınlar lehine işler kılınmasıyla mümkündür. Gerçek adalet, kadınların sessizleştirilmediği, korkmadan başvurduğu ve eşit yurttaş olarak tanındığı bir hukuk düzeninde var olur. Kadınlar için adalet, yaşam hakkının, eşitliğin ve özgürlüğün birlikte güvence altına alınması demektir. ■

KAYNAKÇA

Ulusal Kaynaklar:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m.10 ve m.36

AYM kararları

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Türk Ceza Kanunu (TCK) m.86, 96, 102, 103

Türkiye Barolar Birliği (2023), Kadınların Adalete Erişimi Raporu

Adalet Bakanlığı (2022), Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı (2021-2025)

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (2023), Yıllık Faaliyet Raporu

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2024), Kadın Cinayetleri Verileri

KADEM (2022), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Sistemi Raporu

Uluslararası Kaynaklar:

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1979)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m.6

Birleşmiş Milletler (2015), Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri - Hedef 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Avrupa Konseyi (2011), İstanbul Sözleşmesi

"CİNSEL İSTİSMAR SUÇU" NDA CMK 236/2'NİN İHLALİ: KIZ ÇOCUKLARININ İKİNCİL ÖRSELENMESİ ÜZERİNE HUKUKİ BİR DEĞERLENDİRME

Av. Sıla ÇAMUR¹

Çocukların cinsel istismarı, Türk Ceza Kanunu'nun 103. maddesinde tanımlanmış olup bu kapsamda; "on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olsa bile filin hukuki anlam ve sonuçlarını algılaya yeteneği gelişmemiş bir çocuğa karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış" ve "on beş ile on sekiz yaş arasında olan çocuklara karşı, cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar" suç kapsamına girmektedir.² Cinsel istismar suçu yalnızca bireysel bir suç değil; insan onuruna, çocuk haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yöneltilmiş sistematik bir şiddet biçimidir. Feminist ve çocuk hak temelli araştırmalar, cinsel istismarın kökeninde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı güç ilişkileri ve ataerkil kalıpların bulunduğunu ortaya koymakla birlikte bu yapının erkek egemen güç dinamiklerini yeniden üreterek istismarı meşrulaştıran toplumsal zemini oluşturduğunu ve istismarı bireysel bir suçun ötesinde yapısal bir insan hakları ihlali haline getirdiğini açıkça belirtmektedir.³

Son yıllarda çocuklara yönelik hak ihlallerinde en sık gündeme gelen konuların başında cinsel istismar yer almakta; bu tür istismarlar her iki cinsiyeti de etkileyebilmekle birlikte veriler özellikle kız çocuklarında daha yoğun bir yaygınlık göstermektedir. Adalet

1 İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi

2 2537 sayılı Kanun, 12.10.2004 tarihli Resmî Gazete, sayı: 25611.

3 Barut, B. (2023). "Feminist Perspektiften Cinsel İstismar ve Sosyal Hizmet Müdahalesi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (57), ss.413-428, s.413-418.

Bakanlığı'nın 2024 tarihli Adalet İstatistikleri raporuna göre, ülkemizde son 8 yılda çocukların cinsel istismarı suçuyla ilgili soruşturma dosyası sayısı %84; kovuşturma dosyası sayısı ise %47 oranında artmıştır.⁴ Nitekim yapılan güncel bir klinik araştırmada, cinsel istismara maruz kalan 1.785 çocuğun %83,9'unun kız olduğu saptanmış olup bu bulgu, kız çocuklarının istismara karşı daha yüksek risk altında bulunduğunu ortaya koymuştur.⁵

Türkiye'de cinsel istismar mağduru kız çocuklarının adli süreçlerde karşılaştığı uygulamalar, çoğu zaman görünmez kalan ancak derin izler bırakan bir şiddet biçimini temsil etmektedir. Adalet arayışı, mağdurlar açısından çoğu kez kendi yaşadıkları travmayı yeniden deneyimlemelerine yol açmakta, ruhsal iyileşme süreçlerini sekteye uğratmakta ve adli makamlara duyulan güveni zedelemektedir. Bu durum, koruyucu ve onarıcı adalet mekanizmalarının devreden çıkarılmasıyla adli sürecin ikincil örselenmeyi üretme potansiyeline sahip kurumsal bir şiddet alanına dönüşebildiğini göstermektedir. Bu nedenle, işbu tebliğde özel olarak kız çocuklarının yaşadığı cinsel istismar ve bu süreçte Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 236. maddesi kapsamında ortaya çıkan ikincil örselenme ele alınacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 236. maddesi, cinsel istismar suçları kapsamında mağdurun korunması amacıyla özel bir usul öngörmektedir. Maddenin ikinci fıkrasına göre, mağdurun ifadesine yalnızca “*maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için zorunlu gö-*

4 T.C. Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2024). “Adalet İstatistikleri 2024”, s.79-80, 99-103, Ankara: T.C. Adalet Bakanlığı. <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/54/dosya/adalet-istatistikleri-2024-turkce-ingilizce10-04-20254-18-pm.pdf> (Erişim tarihi: 18 Ekim 2025)

5 Turla, A., Aydın, B., Uygul, E. S., Günbeği, M., K, M., KarabekirOğlı, K. (2022). “Türkiye’de Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar: 1785 Olguda Psikiyatrik Değerlendirme”, Nöropsikiyatri Arşivi , 59(3), s.193 - 196.

rüldüğü hâllerde" yeniden başvurabilmektedir.⁶ Ek olarak, aynı maddenin beşinci fıkrası uyarınca, mağdurun ifadesi soruşturma aşamasında, bu amaçla kurulmuş merkezlerde, alanında uzman kişiler eşliğinde ve ses ile görüntü kaydı alınmak suretiyle alınmaktadır. Bu yöntem, mağdurun beyanının delil değeri kazanmasını sağlamak ve tekrar sorgulamanın yol açabileceği psikolojik travma riskini asgariye indirmektedir.

CMK 236 hükmünün amacı mağdurun yeniden örselenmesini önlemek olup dayandığı temel ilke ise Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi uyarınca 'çocuğun üstün yararı' ilkesidir.⁷ Bu sözleşmeyle Türkiye yargı süreçlerinde çocukların psikolojik bütünlüğünü koruma yükümlülüğünü de üstlenmektedir. Buna ek olarak, İstanbul Sözleşmesinin 18. ve 56. maddeleri, adli mercilere mağdurun ikincil örselenmesini önleyecek şekilde işlem yapma sorumluluğu yüklemektedir.⁸ Ayrıca Lanzarote Sözleşmesinin 31. maddesi de cinsel istismar yargılamalarında çocukların ikinci kez travmatize edilmemesi için "*çocuğun tekrar tekrar sorgulanmaması*" yönünde açık bir düzenleme getirmektedir.⁹ Bu kapsamda Türkiye'de 2012 yılında kurulan Çocuk İzlem Merkezleri, cinsel istismara uğrayan çocukların beyanlarının tek seferde, güvenli bir ortamda ve uzman gözetiminde alınmasını sağlamak; çocuğun fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyarak adli sürecin etkinliğini artırmak amacıyla kurulmuştur.¹⁰ Nitekim CMK m.236,

6 5271 sayılı Kanun, 17.12.2004 tarihli Resmî Gazete, sayı: 25673.

7 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), RG: 27.01.1995, sayı 22184.

8 Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi, RG: 08.03.2012, sayı: 28227.

9 Avrupa Konseyi Lanzarote Sözleşmesi, RG: 25.11.2010, sayı: 27766.

10 Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, (2012). 2012/20 Sayılı Genelge: Çocuk İzlem Merkezleri, 04.10.2012 tarihli Resmî Gazete, sayı:28431.

hem iç hukuk hem de uluslararası normlar uyarınca, çocuğun yalnızca bir kez dinlenmesi ve bu beyanın kayıt altına alınarak korunmasını zorunlu kılan bir düzenlemedir. Bu hükmün ihlali, salt bir usul eksikliğinden ibaret olmayıp, aynı zamanda çocuğun ruhsal bütünlüğüne ve insan onuruna yönelik ciddi bir hak ihlali niteliği taşımaktadır. Bu düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de çocukların adli süreçlerde yeniden travmatize olmamalarının normatif düzeyde güvence altına alındığı görülmektedir. Ancak tebliğin devamında ortaya konulacağı üzere, uygulamada bu koruyucu hükümlerin sistematik biçimde ihlal edildiği; çocukların, farklı adli ve idari makamlarca tekrar tekrar sorgulanmaları suretiyle ikincil örselenmeye maruz kalmaya devam ettikleri gözlemlenmektedir. Bu durum, normatif güvence ile fiili uygulama arasındaki yapısal uyumsuzluğu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Her ne kadar normatif düzeyde çocukların yeniden örselenmesi yönünde güçlü bir hukuki çerçeve mevcut olsa da uygulamada bu koruyucu hükümler çoğu zaman şekli düzeyde kalmakta ve yargısal pratikte sistematik biçimde ihlal edilmektedir. Özellikle bozma sonrası yürütülen yargılamalarda, çocuğun ilk ifadesinin Çocuk İzlem Merkezi’nde usulüne uygun şekilde alınmış olmasına rağmen, mahkemeler “*eksik inceleme*” veya “*çelişkilerin giderilmesi*” gerekçeleriyle mağduru yeniden dinlemekte; böylelikle CMK m.236’da öngörülen özel usul hükümleri, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması gerekçesi altında sıklıkla ihlal edilmektedir. Bu durum, koruyucu normların uygulanması noktasında yargı organlarının yeterli duyarlılığı göstermediğini ve çocuğun üstün yararı ilkesinin çoğu kez ikincil planda kaldığını göstermektedir. Nitekim Yargıtay kararları da bu konuda yeknesak bir yaklaşım sergilememektedir. Örneğin Yargıtay 9. Ceza Dairesi’nin 13.01.2022 tarihli, 2021/23888 Esas ve 2022/289 sayılı kararında, çocuğun olayın tek tanığı olduğu gerekçesiyle duruşmada yeniden dinlenmesi gerektiği belirtil-

miş; bu suretle sanık hakkında verilen mahkûmiyet hükmü, CMK m.210 ve 217 hükümlerine atıfla bozulmuştur. Buna karşılık Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 08.11.2022 tarihli, 2022/257 Esas ve 2022/707 sayılı kararında ise, mağdurun daha önce usulüne uygun şekilde dinlenmiş olması hâlinde CMK m.210 ve 217'nin her durumda yeniden dinlemeyi zorunlu kılmadığı; yeniden dinlemenin ancak somut zorunluluk bulunması hâlinde mümkün olabileceği, aksi hâlde CMK m.236/2 hükmü ve AİHM içtihadı uyarınca çocuğun yeniden örselenmesinin önlenmesinin esas olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu örnekler, çocukların adli süreçte korunmasına ilişkin yasal düzenlemelerin, farklı mahkeme uygulamaları ve Yargıtay daireleri arasındaki yorum farklılıkları nedeniyle istikrarlı biçimde uygulanamadığını; dolayısıyla "çocuğun üstün yararı" ilkesinin soyut bir prensip olarak kalma riskini beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır.

Uygulamada karşılaşılan bir diğer yapısal sorun ise, Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) kayıtlarının delil değeri konusundaki belirsizliktir. Teknik altyapı eksiklikleri, kayıt kalitesi, görüntü ve ses aktarımındaki yetersizlikler ya da uzman personel eksikliği gibi nedenlerle bazı mahkemeler ÇİM'de alınan beyanları yeterli delil olarak kabul etmemekte; bu da çoğu durumda mağdurun yeniden dinlenmesine zemin hazırlamaktadır.¹¹ Oysa CMK m.236 uyarınca ÇİM beyanı, hem soruşturma hem kovuşturma aşamasında esas alınabilecek nitelikte bir delil olarak öngörülmüş; mağdurun yeniden ifadesine yalnızca "maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından zorunluluk" bulunması hâlinde başvurulabileceği açıkça düzenlenmiştir. Buna rağmen uygulamada ÇİM kayıtlarının delil değerine yönelik güvensizlik, çocuğun korunmasına ilişkin normatif çerçevenin etkisizleşmesine ve koruyucu hükümlerin fiilen devre dışı kalması-

na neden olmaktadır.

Her ne kadar CMK m.236 ve ilgili uluslararası sözleşmeler, çocukların yalnızca bir kez dinlenmesini ve yeniden travmatize olmamasını güvence altına alsada yukarıda açıklanan nedenlerle bu koruyucu hükümler büyük ölçüde kağıt üzerinde kalmaktadır. Zira, yasal güvencelerin uygulamada içinin boşaltıldığını ve adalet sisteminin bizzat kendi eliyle ikincil örselenmeyi ürettiğini uygulama göstermektedir.

İkincil örselenme, literatürde adalet sistemi içindeki yeniden mağduriyet biçimlerinden biri olarak kabul edilmekte ve bir tür psikolojik şiddet olarak tanımlanmaktadır. Mağdurlar açısından bu olgu, travmatik olayın yeniden hatırlatılması ve anlatılmaya zorlanması sonucunda suçun etkilerinin ikinci kez yaşanmasına yol açmaktadır.¹² Çocuğun ruhsal bütünlüğünü zedeleyen bu süreç, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda çocuk adalet sisteminin yapısal bir yetersizliğine de işaret etmektedir. Nitekim adaletin tesisini amaçlayan yargısal süreç, kimi zaman koruma amacının tersine, özellikle kız çocukları bakımından daha derin bir kırılmalık yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıpları, kız çocuklarının maruz kaldıkları istismarı ifade etme cesaretini zayıflatmakta; yeniden dinlenme ve beyanlarını tekrar etme zorunluluğu ise bu eşitsizliği daha da pekiştirmektedir. Böylece çocukların korunması amacıyla oluşturulan düzenlemeler, uygulamada tam tersine, çocuklar açısından yeniden örselenme ve adalet duygusunun zedelenmesi sonucunu doğurmaktadır.

Hem hukuki hem de psikolojik düzeyde ağır sonuçlar doğuran mevcut çelişkinin giderilmesi, öncelikle mevzuat ile uygulama arasındaki uyumun sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağ-

12 Tekin Babuç, Z. (2020). "Ceza Adalet Sistemi İçerisinde Mağdur Çocukların İkincil Mağduriyeti", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(2), ss. 321-356, s. 323, 347-349.

lamda, CMK m.236 ve ilgili uluslararası sözleşmelerin öngördüğü koruyucu hükümler, yalnızca normatif bir güvence olmaktan çıkarılmalı ve fiilen uygulanabilir hale getirilmelidir. Bu amaçla, kanun metnine, çocuğun ifadesine yeniden başvurulması hâlinde gerekenin açıkça kararda gösterilmesinin zorunlu olduğunu belirten tamamlayıcı bir hüküm eklenmesi, keyfi uygulamaları önleyecek ve çocuğun üstün yararının denetimini sağlayacak temel bir adım olacaktır. Uygulama düzeyinde ise Çocuk İzlem Merkezlerinde gerçekleştirilen görüşmelerin teknik standartlarının, ses ve görüntü kalitesi, uzman eşliği ve kayıt güvenliği boyutlarında ulusal ölçekte uyumlaştırılması gerekmektedir. Adalet ve Sağlık Bakanlıkları iş birliğiyle hazırlanacak uygulama kılavuzları, ÇİM kayıtlarının delil bütünlüğünü güçlendirmeli ve yeniden dinlenme ihtiyacını azaltacak somut mekanizmaları güvence altına almalıdır. Ayrıca, yargı mensupları, savcılar, polisler ve adli görüşmeciler, travma duyarlılığı, çocuk psikolojisi, iletişim teknikleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında zorunlu hizmet içi eğitimler almalı; böylece mağdurun ifadesi empatiye dayalı, güven verici ve psikolojik bütünlükleri gözetilerek alınmalıdır. Uluslararası normlarla uyumlu bir rehber hazırlanmalı ve çocukların yeniden dinlenmesine ilişkin sınırlı, somut zorunluluklar açıkça tanımlanarak bağlayıcı hâle getirilmelidir. Lanzarote Sözleşmesinin 31. maddesi, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 12. ve 39. maddeleri ile İstanbul Sözleşmesi'nin 18/3 maddesi doğrultusunda geliştirilecek bu rehber, çocuğun ifadesinin tekrar alınmasını gerektiren hallerin net bir şekilde sınırlandırılmasını sağlamalı ve uygulamadaki keyfi yeniden dinleme uygulamalarının önlenmesini güvence altına almalıdır.

Önerilen bu düzenlemeler ve uygulama iyileştirmeleri yalnızca teknik usul reformları değil, aynı zamanda çocuk adalet sisteminin insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ekseninde yeniden inşasını da gerektirmektedir. Kadınlara ve kız çocuklarına yöne-

lik şiddetin patriyarkal yapının farklı tezahürleri olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, kız çocuklarının istismara karşı daha yüksek risk altında bulunması, bu tahakkümün adalet sistemi içinde yeniden üretilen bir biçimi olarak değerlendirilmelidir. Adli süreçlerde yaşanan ikincil örselenme, bu yapısal tahakkümün psikolojik şiddet formu olarak yeniden üretilmesini somutlaştırmaktadır. Gerçek anlamda çocuk dostu bir adalet sistemine ulaşmak, çocuğun bir kez anlattığı gerçeğin tekrar tekrar hatırlatılmasıyla oluşan psikolojik travmayı önlemeyi ve bu beyanın güvenli biçimde korunmasını sağlayacak yapısal dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Bu anlayış, yalnızca bireysel mağduriyetleri azaltmakla kalmayacak; aynı zamanda çocuk hakları merkezli, travma duyarlı ve onarıcı bir adalet kültürünün kurumsallaşmasına da temel oluşturacaktır. ■

6284 YAŞATIR!

Av. Özlem ÖZKAN

Kadın hareketinin en önemli kazanımlarından biri olan 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, tarihsel açıdan son derece önemli bir yere sahiptir. Çünkü kadınların yıllara yayılan mücadelesinin de bir sonucu olarak bu Kanun kapsamında kadına yönelik şiddet tanımlanmakta, bunun cinsiyet temelli bir ayrımcılık olduğu ve kadının insan haklarını ihlal ettiği açıkça vurgulanmaktadır.

Yasanın daha başında, 1. maddede şöyle denilmektedir: “Bu Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.” Yasada “şiddet”; kişinin fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik zarar görmesi veya acı çekmesiyle sonuçlanan ya da sonuçlanma ihtimali bulunan hareketler, tehdit ve baskılar ile kişinin özgürlüğünden alıkonulması olarak tanımlanır. Yasa, en temel koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının;

Şiddete maruz kalanlara yönelik olarak:

- ▶ Şiddet mağduru ve beraberindeki çocuklara uygun barınma yeri sağlanması,
- ▶ Hayati tehlike bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması,

Şiddet uygulayana yönelik olarak:

- ▶ Şiddet mağduruna yönelik şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması,

- ▶ Müşterek konuttan uzaklaştırılması veya bulunduğu yerden uzaklaştırılması, konutun korunan kişiye tahsisi,
- ▶ Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula, iş-yerine yaklaşmaması,
- ▶ Korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanımlarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması,

vb. tedbirlerin, Aile Mahkemeleri, Savcılıklar ve Mülki Amirlikler tarafından en hızlı ve etkin şekilde verilebileceğini düzenlemektedir.

6284'ün Tarihine Kısa Bir Bakış

Türkiye’de 6284 Sayılı Kanun’dan önce, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun yürürlükteydi. 17 Ocak 1998’de yürürlüğe giren bu yasanın, çoğunlukla adıyla değil, kanun numarasıyla (“4320”) anıldığı görülür. Bunun gerisinde, büyük olasılıkla, kadınların şiddetten uzaklaşabilme hedefiyle, kanunun adında yer alan “ailenin korunması” hedefinin her zaman örtüşmemesi yatmaktadır. Bununla birlikte, 4320 Sayılı Kanun, kadınların en çok bildiği ve uygulamasını yaygınlaştırmaya çalıştıkları yasal düzenlemelerin başında gelir. Bu yasanın uygulanmasında karşılaşılan sorunlara müdahale edilebilmesi için kadın örgütleri 17 Eylül 2005’te bir kampanya başlattılar. Aralarında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), Gökkuşluğu Kadın Derneği, Amargi Kadın Dayanışma Kooperatifi ve Şahmaran Kadın Dayanışma ve Araştırma Merkezi’nin de bulunduğu örgütler tarafından yürütülen bu kampanya “4320 sayılı yasa ile erkek şiddeti kapı dışarı!” sloganını taşıyordu. Kampanyanın en önemli sonucu, 2006 tarihinde Başbakanlık Genelgesi’nin yayımlanması ve ardından 2007’de İçişleri Bakanlığı’nın yasanın etkin kullanımı için bir

genelge ve uygulama yönetmeliği yayımlanmasını sağlamış olmasındı.

Nahide Opuz Davası

Bir yandan da 2009 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen Nahide Opuz davası sonuçlanmıştı. Nahide Opuz kararı, Türkiye'de kadına yönelik şiddete karşı devletin etkin soruşturma ve koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyerek ayrımcılık yaptığını tespit etmesi bakımından bir milattır. Nahide Opuz, kendisine ve annesine şiddet uygulayan, onları ölümle tehdit eden kocası hakkında defalarca şikâyette bulunmuş, davalar açmış olmasına rağmen bu şiddetten korunamamıştı. Eşinin saldırısı sonucunda annesi öldürülen Nahide Opuz'un yürüttüğü hukuk mücadelesi sonucunda verilen karar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin aile içi şiddete karşı vatandaşını koruyamadığı gerekçesiyle bir devleti mahkûm ettiği ilk karar oldu. Kararda öne çıkan tespitlerden biri de, Türkiye'de polislerin şiddet sorununu "aile içi mesele" olarak görmeleri ve bu nedenle kadından şikâyet geldiğinde tarafları uzlaştırmaya çalışmalarıydı. Aradan geçen 15 yıla rağmen aynı bakış açısının önemli ölçüde devam ettiği; 2025 yılının "aile yılı" ilan edilmesiyle birlikte kadınlara yönelik şiddetin katlanarak arttığı söylenebilir.

Oysa 6284 Sayılı Kanun gereğince kolluğun (polis ve jandarma) yetkisi artırılmış ve bu kurumlara doğrudan müdahale yetkisi verilmiştir. Şiddet olayının gerçekleştiği veya gerçekleşme ihtimalinin bulunduğu akut anlarda kolluğa tanınan bu yetki, herhangi bir mahkeme kararı beklenmeksizin yukarıda sayılan tedbirlerin alınmasını; bu tedbirlerin ilk iş gününde ilgili makama sunulmasını ve ilgili makamın 48 saat içinde tedbir hakkında karar vermesini öngörür. Kolluğa tanınan tüm bu yetkiler, yasanın hızlı ve etkin uygulanabilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

İstanbul Sözleşmesi

AİHM'in Türkiye'yi mahkûm etmesinin ardından 2011 yılında hızla imzaya açılan ve İstanbul'da imzaya açıldığı için "İstanbul Sözleşmesi" olarak anılan Avrupa Konseyi'nin Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Sözleşmesi, 6284 Sayılı Kanun'un da en önemli çıkış noktası olmuştur. Türkiye, hiçbir çekince koymaksızın sözleşmeyi ilk imzalayan ülkelerden biri olmuştur.

İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanması ve hemen ardından 6284 Sayılı Kanun'un hazırlanışı sürecinde, uzun yıllardır bu alanda mücadele eden kadın örgütlerinin -237 kadın örgütünün oluşturduğu Şiddete Son Platformu'nun- çabası büyük önem taşıyor.

Bugün, Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nde, 6284 Sayılı Kanun'un etkin şekilde ve aynı çıkış ruhuyla uygulanması talebimiz her zamankinden daha büyük anlam taşımaktadır. Bugün gururla söyleyebiliriz ki, kadınların ve çocukların 6284 Sayılı Kanun çerçevesinde koruma ve tedbir talebiyle yaptıkları başvurular için İstanbul Barosu Adli Yardım Bürosu tarafından ücretsiz avukat desteği sağlanmaktadır.

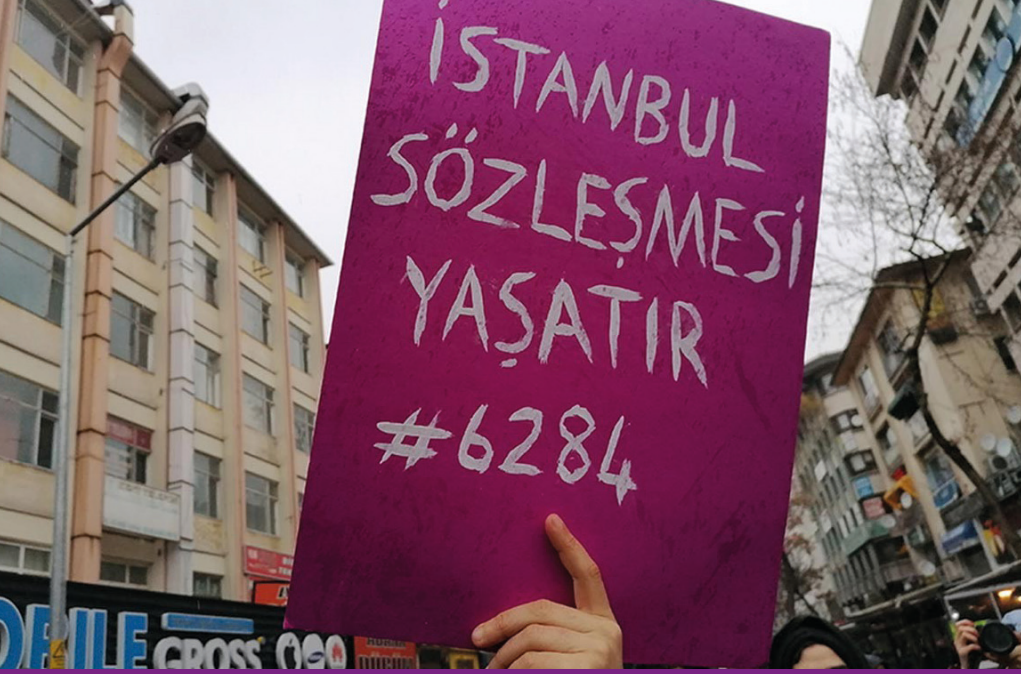
Bizler, büyük bir mücadele ve emekle kazandığımız haklarımızı sonuna kadar savunmaya devam edeceğiz. ■

6284 YAŞATIR!
İSTANBUL SÖZLEŞMESİ YAŞATIR!
YAŞASIN KADIN DAYANIŞMASI!

KAYNAKÇA

<https://catlakzemin.com/15-ekim-2005-4320-sayili-yasa-ile-erkek-siddeti-kapi-disari-kampanyasi/>

BIA Haber Merkezi, Türkiye AİHM'de Kadını Korumadığı İçin Mahkum Olan İlk Ülke, Bianet.org,

İSTANBUL BAROSU
KADIN HAKLARI MERKEZİ